

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTĂ SĂPTĂMÂNALĂ PENTRU PROBLEME SOCIALE ȘI ECONOMICE

Anul I
N-rul 26

Comitetul de direcție: Vasile Goldiș, D. Gusti, Mihai Popovici, Gh. Bogdan-Duică, Ioan Lupăș, Onisifor Ghiбу, V. C. Osvadă, Radu Dragnea și Ion Clopoșel

Exemplarul 12 lei

CLUJ, DUMINECĂ 12 OCTOMVRIE 1924

C U P R I N S U L :

ACTUALITĂȚI: Gheorghe Barițiu	Vasile Goldiș
Bustul lui Gh. Barițiu	Al. Ciura
Avram Iancu și Epifania Șuluțiu	Gh. Bogdan-Duică
Desvelirea bustului lui Gheorghe Barițiu	D. Antal
In ajutorul tineretului școlăresc	Horia Trandafir
PROBLEME SOCIALE: Problema orașelor ardelen	Petru Suciu
Organizarea bibliotecilor	Vlădescu-Răcoasa
DISCUȚII LITERARE: Al. Lapedatu și Ioan Lupăș (Anuarul institutului de istorie națională, Cluj) Eminesciane	Gh. Bogdan-Duică
Un început de teatru românesc ambulant în Transilvania, la 1755	Al. Lupeanu
Din dicționarul greșelilor de limbă	Ax. Banciu
PROBLEME ECONOMICE: Refacerea; calea ce duce la ea	Const. Brăileanu
CRONICA ARTISTICĂ: Premierile Teatrului Național din Cluj	George Șerban
Deschiderea Operei Române din Cluj	A. Buteanu
CRONICI DIVERSE: Congresul național bisericesc. — O seară de adio și un debut. — Un act de dreptate. — Cultura corectorului. — O barbarie. — Institutul recunoștinței. — Din aforismele prezidentului Coolidge. — Cronica sportivă. — Bibliografie.	

REDACTIA ȘI ADMINISTRAȚIA: CLUJ, PIAȚA UNIRII NR. 8.
Abonamente: pe un an 600 lei. Autorități și întreprinderi particulare 1000 lei. Funcționarii publici, preoții și învățătorii 500 lei. Pentru streinătate, abonamentele sunt îndoit. În America 10 dolari. Abonamentele se plătesc înainte, pe cel puțin o jumătate de an.

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTA SOCIAL-ECONOMICĂ

Comitetul de directori: Vasile Goldis, E. Găsti, Mihail Popovici, Gh. Hordan-Dulca, Ion Lăpăș, Odhiscă Găbă, Vasile C. Găvada, Radu Drăgăneza și Ion Ciopdău.
Colaboratori: I. Agărbiciu, T. Alban, B. Antal, N. Băgdasă, A. Banău, A. P. Bănuț, dr. L. Borău, dr. A. Botea, Tr. Brăncuș, N. Buda, A. Buteanu, S. Ciorăș, Ar. Gluș, A. Găbăș, I. Ghisă, N. Dașcău, S. Dăgomi, I. Dănuș, A. Dănuș, M. Florian, I. Flueraș, V. Ghidonescu, N. Ghiulea, N. Hoisescu, Ovidiu Hulea, dr. Axente Iancu, dr. Jacobovici, Petru Ilcuș, Emil Isac, D. B. Ionescu, Iosif Jumașca, dr. C. Latea, I. I. Lăpedatu, dr. Adel Lazăr, dr. A. Magier, ing. Măcaș, Aug. Maidr, dr. Sabin Manuila, Simeon Mehedint, Stefan Metes, dr. Iuliu Moldovan, dr. Zaharia Munteanu, Teodor Neș, Ion Nandriș, Zenovie Păclisanu, Horia Petra Petrescu, Ecaterina Pităș, dr. Gh. Popovici, Septimiu Păpa, Ghită Popp, dr. Gh. Preda, dr. Octavian C. Pușcariu, Sextil Pușcariu, I. Rem. Anselme, Ion Iosif Schtopul, Valeriu Seni, dr. Gh. Sclimbea, Victor Stanciu, Vasile Stoica, dr. M. Șerban, G. Șerban, F. Ștefănescu-Goangă, Const. Sudețeanu, inginer Sulețu, Gavril Todica, D. Tomescu, Isăta Tolan, dr. Aurel Voina, D. Voina, dr. Ion Voinea, T. O. Vornic, dr. N. Zigre.

Reprezentanți în provincie:

Oradea-Mare: prof. Iosif Pogan
 Cernăuți: prof. dr. Vasile Gherasim
 Arad: ziarist Laurențiu Luca
 Alba-Iulia: prof. Horia Teculescu
 Blaj: prof. Alex. Lupeanu și Ștefan Pop
 Turda: prof. Teodor Murășanu
 Brașov: ziarist Vasile Munteanu
 Ludoșul de Murăș: protop. Komul Popa
 Lugoj: Pavel Grecu (redacția Cartea Satelor)
 Timișoara: ziarist Octavian David și Valeriu Linca
 Careii-mari: prof. Ghergariu

Județul Făgăraș: preot Mircea Tomas (Tohanul-vechiu)
 Sibiu: prof. Gh. Maior și Elie Măgean
 Târgul-Mureș: Traian Popa
 Maramurăș: I. Birlea și dr. V. Filipciuc
 Mehadia: Coriolan Buracu
 Hațeg: prof. Ștefan Gherman
 Sfântu-Gheorghe: dr. Ioan Popa
 Coșalm: protop. Emilian Stoica
 Băiuș: protop. Petru E. Papp
 Pofana-Sărată (Săcuime): pr. I. Răfiroiu
 Seliste: prof. Alex. Iosof

In București: Gh. Vlădescu-Răcoasa.
 In Paris: Petru Drăghici și Andrei Oțetea.

Bibliografie

G. Popa Lisscaud: *Amor și Psihologie*, în *mitologie*. Tip. „Jockey-Club”, București. Lei 15.
 G. Popa Lisscaud: *Forăris sau Priterea* (după Lucian). Tip. Jockey-Club, București. Lei 12.50.
 „Flămura” revistă literară, artistică, socială, No. 8. Octombrie 1924, Craiova.
 Gușu, Papacostea, Goga: *In zilele rededeptării macedo-române (memorii)*. Socet, 1924.
 V. V. Tăleă: *Le désarmement de la haïne*. Sibiu, „Tipografia Poporului” 1924.

Barbu Lăzăreanu: *Cățiva povestitori*. București, atelierul „Adevărul”, 1924, Lei 25.

Dr. N. POPOLIȚĂ
 MEDIC OPERATOR
 specialist în boli de nas, gât și urechi
 Cluj, Piața Unirii Nr. 13.

BERE
URSUS
 din fabrica
Czell din Cluj
 este cea mai pre-dilectă beutură a publicului

„VINEA”
 S. A.
 Pentru Comerțul de vinuri și Derivatele lor
ALBA-IULIA
 Sucursale: Arad și Tășnad

Vreți să cunoașteți Ardealul sub aspectele sale sociale și economice?

TARIFUL RECLAMELOR:

O pagină	4000—
Jum. pagină	2000—
Un sfert de pagină	1000—
O optime	500—
O șaisprezecele	250—

La republicare acordăm reduceri de 40, 50 și 60%.

REVISTA SOCIETATEA DE MÂINE

este informatorul cel mai obiectiv al tuturor puterilor de muncă și bogăție din cuprinsul regiunii ciscarpatine.

Vechitul regat și celelalte provincii au tot interesul să știe ce se petrece în Ardeal. Alinați „Societatea de mâine” mare publicație săptămânală, apelați la publicitatea paginilor ei.

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTĂ SĂPTĂMÂNALĂ PENTRU PROBLEME SOCIALE ȘI ECONOMICE

Editor și redactor-șefi:
ION CLOPOȚEL

REDACTIA:
PIAȚA UNIRII No. 8. — TELEFON 308.
CLUJ, DUMINECĂ 12 OCTOMVRIE 1924

Anul 1

N-rul 26

EXEMPLARUL 12 LEI

GHEORGHE BARIȚIU

Un fapt divers, mutarea unei statui dintr'un loc în altul, la depărtare de câți-va pași.

Noi însă, ale căror inimi se simt îndisolubil împreunate cu neamul românesc, cari prețuim legătura aceasta ca cel mai mare bun al vieții, cari ne bucurăm ori suferim împreună cu acest neam și al căror cel mai sfânt catechism este mărirea și fericirea lui, noi astăzi cu osârdie ne închinăm Dumnezeului nostru și-i mulțumim.

Căci sclavi am fost și azi jugul sfărâmat s'a prăbușit la picioarele noastre, robi am fost și larg s'au deschis azi temnițele noastre. Iară această mutare a statuii din dosul gardului de fier aci în largul lumii, la vederea tuturor, în fața palatului ce scutește cultura românească, simbolizează dreptatea istoriei, ce s'a făcut neamului nostru după veacuri de crâncene suferinți și barbară opresiune.

Răsplata îndelungi răbdării noastre a sosit, rodul chinurilor zvârcoliri pentru libertate s'a copt, astăzi cu bucurie pornim la noua viață de muncă pentru ascenziunea neamului nostru spre culmile luminei, mării și fericirii sale pământești.

Iar' duhul acela, a cărui statuie puterea dreptății dumnezeiești a scos-o din ascunzișul umilitor la lumina gloriei verificate prin noua și recenta cucerire a civilizației umane, astăzi se veselește de bucuria noastră și prin recunoștința națiunii române desrobite din cătușele seculare primește toată răsplata vieții sale închinată acestei națiuni.

Fiindcă în atelierul istoriei ome-nești destinul fiecărui popor se plămădește prin concurența de valori și energii a mulțimilor fără nume, dar reprezentanții acestor valori și energii, îndrumătorii mulțimilor, apostolii înălțării fericitoare a sufletelor, sunt singuraticii răsăriți din mijlocul acelor mulțimi, acei cari din zbuciu-

mul colectivității sintetizează credința de granit în idealurile hotărâtoare pe calea atât de aspră a desăvârșirii, acei „eroi“ ai lui Carlyle, cari în toate timpurile făuresc istoria omenirii.

Unul dintre acești „eroi“ ai neamului nostru a fost Gheorghe Barițiu. Erou, fiindcă a avut și a sămănat credință. Treizeci și trei de ani din viața sa lungă și zbuciumată a jertfit-o întărind în mijlocul poporului românesc de pe pragul acestei instituțiuni, care este Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român, credința în mântuirea sa prin luminarea minții, prin nobilitarea sufletului, prin munca roditoare de fericire.

Avea toată dreptatea scriind în Istoria Transilvaniei, că scopul final al Asociațiunii este: „întrarea națiunii noastre cu limba sa în concertul popoarelor neolatine, al celor mai civilizate din Europa“, dar' avea dreptate și marele său tovarăș de muncă, Andreiu Șaguna, care spunea în discursul său inaugural la întemeierea Asociațiunii în anul 1861, că această problemă cere „o perseveranță de fier și un sacrificiu de inimă.“

Prin neîntrecută perseveranță de fier și prin miraculos sacrificiu de inimă Gheorghe Barițiu a străjuit mlădița atât de nobilă, dar' tot atunci atât de gingașă a acestei instituțiuni, „spre a lumina, cultiva, înalța și fericit pe popor, pentru ca să fie fericită țara, —“ cum scria tot el mai târziu.

Națiunea română întreagă știe acum, că Asociațiunea s'a născut din iubirea adevărată către popor.

Mlădița s'a întărit, a crescut, din odăița modestă a seminarului diecezan, unde-i fusese leagănul, ea s'a mutat în palatele ei proprii, din belșugul muncii sale a revărsat larg nădejdea, cel mai mare hun pământesc, în sufletul unui popor întreg. Ea a de-

venit, cum spunea tot Gheorghe Barițiu la adunarea generală din Abrud în anul 1888 „sanctuarul limbei și culturile noastre, mic, modest și umil, ca și bisericile religiei noastre cele de lemn rămase din veacurile servitității, dar' totuși singurul sanctuar, care în loc să ne desbina în confesiuni sau în partide politice, ne adună și ne unește pe toți la o sfântă agapă, precum era cea gustată de creștinii din biserica primitivă a lui Iisus Christos.“

În mare parte, mulțumită acestui modest și umil sanctuar ni s'a dat să vedem noi, fericii, cu adevărat „întrarea națiunii noastre cu limba sa în concertul popoarelor civilizate din Europa“. Și în acest sanctuar dintre toți slujitorii lui preotul cel mai cu credință, cel mai cu stăruință și fără de prihană a fost Gheorghe Barițiu.

Statuia lui privește acum cu mândrie palatul, ce s'a înălțat mai vârtos, din roadele credinței sale în viitorul poporului românesc și va străjui veacuri înainte munca ce se va întefi cu noui elanuri spre desăvârșirea civilizației prin poporul românesc în Dacia lui Traian.

Noi însă, prea modeștii urmași ai lui, mai vârtos îl vom cinși încordând toate puterile noastre întru servirea acestui popor îndrumându-l pe cărările luminei și ale muncii întovărășite de credința în Dumnezeu și clădindu-i temelie vieții învătătura singură mântuitoare a lui Christos.

Se va naște odată acel Carlyle românesc, care va deslăși luminos rostul acestui erou în raport cu destinele națiunii noastre; noi ne facem datoria închinându-ne astăzi memoriei lui și din ochii lui sorbind credința în viața de veci și menirea spre glorie fericită a neamului românesc.

În veci mărită să fie amintirea ta, Gheorghe Barițiu.

Vasile Goldiș,
Președintele „Astru“.

Problema orașelor ardelenene

I.

Orașele ardelenene au fost, cele mai multe, înființate pe lângă cetăți. Nimicite prin invazia Tătarilor, se reinființază prin coloniștii aduși de Arpadieni. Li s'au dat toate privilegiile. La început au stat sub jurisdicția județelor. Prin v. 13 se desfac de județe și trec sub jurisdicția directă a regilor. Își eluipă, în acest timp, o situație de drept specială. Ca persoane de drept devin proprietarii liberi ai teritoriului orașului. În baza dreptului de liberă proprietate sunt considerate ca persoane nobilitare și ca membri ai „Sfintei Coroane”. Sunt acceptate între statele regnicolare, având dreptul de a participa la dieta țării prin delegați. Cetățenii singuratici nu erau membri ai „Sfintei Coroane”, nici nu erau nobili după persoană. Nu erau părtași ai libertății nobilitare, ci ai libertății opidane sau civice. Dreptul opidan garanta cetățenilor, pe teritoriul orașului, aceeași libertate pe care o aveau nobilii în cuprinsul țării. Fiecare cetățean se bucura de libertate personală și de imunitate. Nu putea fi deținut fără judecată. Nu putea fi judecat numai de judecătorul său propriu.

Orașele erau scutite, în lăuntru țării, de vamă. În schimb plăteau dări, dedeau soldași și își întrețineau delegații trimiși la dietă.

Nu toate orașele aveau aceeași situație de drept. Erau mai de multe categorii. Așa erau: 1. orașe libere regești, ca Cluj, Alba-Iulia, Gherla, Ibașfalău, Târgu-Mureș, Sibiu, Brașov, Bistrița, Mediaș, Sighișoara, Sebeș; 2. localități privilegiate, Abrud, Ocna Sibiului, Hunedoara, Hațeg, Sf.-Gheorghiu, Odorheiu, Ilia, Besc, Mercurea Ciucului și Târgul Săcuiesc; 3. localități taxale — oppida nobilium — ca Turja, Dej, Aiud.

În 1786, erau 9 orașe și 65 târguri. În 1787 găsim 10 orașe și numai 58 târguri. În 1838 sunt amintite 11 orașe și 67 târguri.

Se bucurau de multe privilegii. Pe ele se răzimbau răzii, atât pentru acoperirea multelor lor nevoi financiare, cât și spre a precumpăni, cu ajutorul lor, puterea prea mare a nobilimii.

Se bucurau, în afacerile lor interne, de o anumită autonomie. Așa aveau dreptul de a-și alege ele inele funcționarii. Alegerea se făcea în fiecare an. Cei aleși erau obligați să primească sub grea pedeapsă în bani și sub pierderea drepturilor civile.

În fruntea orașului era primarul (villicus, iudex, rector, Richter). El conducea administrația orașului și judecătoria, controla pe ceilalți funcționari și îndeplinea rolul de mijlocitor între rege și oraș. Pe lângă el era un substitut de primar, viceprimar (viceiudex).

Conducătorul adevărat al administrației orașane era notarul (scriba, notarius). Afară de aceștia, mai erau alți mulți funcționari pentru diferitele rezorturi ale vieții publice opidane.

Pentru controlarea conducerii și administrării orașelor mai funcționa o corporație aleasă, mai vârtos în orașele săsești (Innerer Rath).

Funcțiunile erau aproape toate onorifice. Primarul, viceprimarul și jurații nu primeau nici o plată. Numai notarul primea ceva diurnă.

II.

Intemeietorii orașelor au fost coloniștii nemți, sași în Ardeal. Orașele, încă din timpurile cele mai vechi, au avut o deosebită putere de atracțiune. Cei cari mai

tare râvneau după libertățile vieții orășenești erau iobagii. Așezarea la orașe era pentru ei unicul mijloc de a scăpa de sub jugul poverilor feudale. Cel ce se așeza la oraș devenea om liber, indiferent de clasa și de situația de drept pe care a avut-o mai înainte. „Stadtlust macht frei”, era principiul general de drept. Procesul de migrațiune în orașe al iobagilor era favorizat chiar și de principii, deoarece avea ca urmare slăbirea puterii prea mari a domnilor feudali.

Așezarea iobagilor la orașe a fost obiect de neîntrerupte certe și neînțelegeri între orașe și domnii de pământ pe tema reclamării iobagilor decătore aceștia din urmă. Iobagul, care și-a îndeplinit îndatoririle, obligațiunile față de domnul său, nu putea fi împiedecat de a se așeza la oraș.

Faptul acesta a ameliorat în multe părți situația iobagilor. Forța pe domnii de pământ să-i trateze mai omenește.

În afară de iobagi s'au mai așezat la orașe și nobili, atrași de viața mai ușoară, mai confortabilă a orașelor.

În afară de iobagi și nobili s'au mai așezat în orașele ardelenene, și veneticii altor neamuri, fie atrași de bogăția orașelor, fie siliți de alte împrejurări. Așa s'au așezat în câteva orașe armeni (Gherla, Ibașfalău), greci, bulgari și mai ales evrei. Acești din urmă, mai ales în veacul 19.

Dominația a avut-o multă vreme elementul german, nu numai în Ardeal, ci chiar și în Ungaria.

Elementul unguresc ajunge stăpân pe orașele ardelenene abia în jumătatea a doua a v. 19.

Dominația politică a țării îi dă și dominația asupra orașelor.

După anii 1870, după dualism, se sporește simțitor elementul unguresc și evreesc. Limba maghiară cucereste tot mai mult. Familiile germane și săsești parte se contopesc, parte dispar. Numai după nume și după biserici se mai știe că au fost, în unele orașe, cândva sași. În familie, în viața publică se folosește numai limba maghiară. Aproape toate orașele ardelenene își făceau, în limbă, impresia unor orașe curat ungurești. Erau pline cu elemente parte desnaționalizate, (sași), parte adaptate (evrei). Opera de desnaționalizare s'a săvârșit prin funcționarii publici maghiari, cei mai mulți localnici cu rădăcini în populația opidană, prin instituțiile de cultură și prin oficiile publice. Cei mai aprigi kulturkämpferi au fost Evreii.

Înadaptabil a fost elementul românesc, nu printr'o conștientă rezistență de rasă, ci mai mult prin izolarea înculturală la care era osândit. Din sânul lui se recrutau servitorii, zilerii, muncitorii.

Pătura cărturărească românească (meseriași, comercianți, funcționari) prinși în mirajul seducător al vieții orășenești, neavând în suflete un substrat cultural de rezistență națională, ș-au pierdut limba, mai întâiu în conversația familiară, iar unii dintre ei, spre fericirea noastră cei mai puțini, și sufletul. De o desnaționalizare în masă a elementului românesc la orașe nu se poate vorbi. Au fost numai defecțiuni izolate sub forța presantă a mediului și a împrejurărilor de viață. Zilerului și servitorului nu-i cere patronul decât munca. Funcționarului îi cere statul și limba. Elementul românesc, alcătuit în absolută majoritate, din servitori și

muncitori, n'a fost atins, decât foarte puțin, de mo-
lima desnaționalizării.

Maghiarizarea orașelor a fost una dintre princi-
palele preocupări ale politicii maghiare. Ceeace le-a și
succes. Mai rar a exista vre un popor pe care să-l fi
îmbătat, până la absoluta uitare de sine, o himeră, ca
pe poporul maghiar. Stat unitar c'o singură limbă și
c'o singură lege. Îndeplinirea acestei himere, care avea
consacrarea unei dogme naționale, o urmăreau în toți
ramii vieții publice cu încăpăținarea dărză, implacabilă
proprie popoarelor turanice.

Lățirea limbii maghiare a fost ținta tuturor preo-
cupărilor lor. În statisticele lor se ținea seamă de lucrul
acesta. Lățirea limbii maghiare la orașe o găsim în
statisticele lor, evidențiată cu multă și meticuloasă pre-
cizie. În restimp de 20 ani, dela 1880—1900, au av-
ut un spor remarcabil în lățirea limbii maghiare. Până
și în orașele cu populație în majoritate absolută româ-
nească sau săsească, găsim un spor procentual mare.
Așa la Lugoj s'a ridicat, între 1880 și 1900, dela 29·6%
la 49·8%; la Bistrița dela 27·4% la 44·8%; la Sibiu
dela 15·7% la 41·8%; la Sebeș dela 8·4% la 21·4%.
Singur Sătmăruș și Orăștia arată oarecare descreștere.

III.

În ce privește ocupațiunea populației orașelor gă-
sim date în statistica ungurească din 1910. Sunt cifre
foarte instructive. Dăm în tabloul de jos ocupațiunea
populației orașene în Ungaria în anii 1900 și 1910. Da-
tele se pot aplica, în mare și la orașele ardelenene.

Categorii orașelor	Agricul- tură		Industrie		Comerț		Funcțiuni publice		Zileri, servitori, alții	
	1900	1910	1900	1910	1900	1910	1900	1910	1900	1910
	%									
cu municipiu	15·8	14·0	33·2	36·9	10·3	11·2	8·2	8·7	25·2	20·7
cu consiliu	34·4	30·4	26·0	29·1	6·4	7·2	7·7	8·0	20·1	18·1
în toate ora- șele	23·7	20·2	30·2	33·7	8·7	9·6	8·0	8	22·6	19·6

Ocupațiunea principală era industria și comerțul.
Cu agricultura se ocupau, în 1910, numai 20%. Cu in-
dustria și comerțul aproape jumătate. Numărul agricul-
torilor la orașe era în descreștere, pe când al comer-
cianților și al industriașilor într'o învederată creștere.

În ce privește ocupațiunea Românilor la orașe nu
se pot face decât deducțiuni aproximative, deoarece sta-
tistica nu face o repartizare a ocupațiunilor după na-
ționalitate. Românii erau, cei mai mulți servitori, zileri
și agricultori, puțini meseriași și foarte puțini, într'un
număr disparent, comercianți și funcționari. În procentele
situația ar fi cam următoarea: 90% agricultori, servi-
tori, zileri 10% meseriași, comercianți, funcționari și
alții.

IV.

Situația demografică a Ardealului e, pentru țim-
purile vechi, necunoscută. Așa de prin v. 18 avem
ceva date — și acelea cu lacune. Primele conscripții
s'au făcut la 1698, 1703, 1718, 1721, 1750 și 1754, dar
numai ale populației contribuabile. S'au mai făcut con-
scripții și de către organele bisericești. Conscripțiile ofi-
ciale se încep sub Iosif II, la 1786 și 1887.

În conscripția din 1787 găsim și populația orașe-
lor ardelenene, dar numai global, nespecificată pe națio-

nalități. În cea din 1838 o găsim specificată după con-
fesuni. Ni se dau numai orașele vechiului Ardeal.

Numele orașului	Neuniți	Uniți	Cato- ici	Unitari	Lute- rani	Calvini	Izra- eliți	Total
Brașov . . .	9311	—	3880	96	8675	894	—	23.886
Cluj	350	1300	8820	1100	1356	11,250	120	24.887
Sibiu	3190	680	2780	—	10820	420	—	17.890
Turda	700	1200	9476	1200	3813	40	—	7899
Gherla	—	570	3420	—	10	143	—	4145
Abrud	871	450	1023	580	—	762	—	3686
Dej	—	—	847	1059	—	2184	3	4093
Sebeș	3689	124	88	—	1648	8	—	5337
Făgăraș	230	859	814	1	248	960	113	3215
Odorheiu	51	43	2076	37	31	1820	16	4074
Târgu-Mureș	81	168	2315	429	129	4768	36	7926
Sighișoara	1803	5	515	3	4102	15	12	6455
Bistrița	3	1068	438	—	4454	22	—	5955
Mediaș	786	784	246	92	2826	—	15	4748
Aiud	5	704	307	—	123	3130	32	3306
Alba-Iulia	348	420	408	—	89	148	264	1.77

La 1851 s'a făcut de către autoritățile austriace,
pe vremea absolutismului, o conscripție oficială. Nu
ne dă populația orașelor ardelenene specificată după
naționalitate și confesiune. Ne-o dă numai glo-
bal. Conscripțiile oficiale mai precise se încep cu
cea din 1869. De aci încolo se fac tot din 10 în 10
an. Așa s'au făcut la 1880, 1890, 1900 și 1910.

Populația orașelor ardelenene, ca și a celor din Un-
garia propriuzisă a crescut în intervalul din 1787—1910
într'o măsură remarcabilă.

Ne-o a ată aceasta tabloul ce urmează.

	Populația orașelor ardelenene							
	1787	1830	1837	1869	1880	1890	1900	1910
6 orașe cu muni- cipiu	73.106	108.211	131.805	165.533	181.265	208.715	263.835	339.157
34 orașe cu consi- liu	128.320	—	200.390	228.410	235.674	59.448	301.516	355.430
Total:	210.426	—	332.195	393.953	416.939	468.163	565.351	694.588

Se observă un curios fenomen demografic în
câteva orașe cu populație românească și cu jur româ-
nesc. La unele dintre ele găsim un spor foarte mic,
așa la Ocna Sibiului care a avut între 1869—1910 abia
un spor de 35%. Ba la unele, ca Abrudul și Ibașfalău
găsim o decesștere simțitoare.

Orașele cu municipiu au avut sporul cel mai
mare. Dela 73,106 locuitori, câți au avut în 1787, s'au
ridicat în 1910 la aproape 340,000. Sporul cel mai
mare îl găsim la orașul Arad, a cărui populație a crescut,
dela 1787—1869, cu 30%.

Celelalte orașe ardelenene au avut un spor mai
mic: dela 128,320 s'au ridicat la aproape 360,000. Cel
mai însemnat spor îl găsim la orașele săcuiești.

Sporul cel mai mare l-au avut, în orașele arde-
lene, maghiarii. În intervalul 1787—1910 s'au sporit cu
256%, pe când nemaghiarii s'au sporit, în acelaș interval,
numai cu 122%. În Ungaria propriuzisă sporul popo-
lației maghiare la orașe a fost și mai mare, de aproape
360%. Nemaghiarii au avut, în orașele din stânga
Tisei, o decesștere de aproape 43%.

Cum se explică acest spor neobicit de mare
al populației maghiare? La nici un caz nu prin spo-
rirea naturală a populației băștinașe. Orașele au avut,
mai ales din jumătatea 2-a a veacului 19, o puternică

putere de atracțiune. S'a pornit o adevărată migrațiune înspre orașe. Noii invadatori au fost biruiți, nu biruiți. Biruiți prin forța economică și națională a elementului stăpânitor. Penetrațiunea în orașe a elementelor rurale și a elementului flotant evreesc a ridicat așa de mult cifra populației.

Numărul Evreilor s'a sporit în vremea din urmă foarte mult. Statisticile vechi ne arată în Ardeal abea 15,000. Prin asimilare, prin adapare la cultura maghiară au sporit, deși aparent numai, numărul populației maghiare dela orașe. În statisticile oficiale ei figurau, ca naționalitate, la maghiari.

V

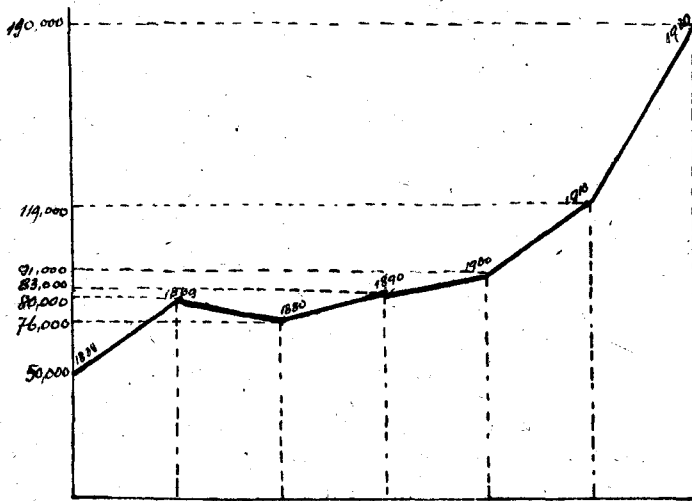
Date demografice despre populația românească a orașelor ardeleni nu avem decât de prin jumătatea întâie a veacului 19. Ni-le dă prima oară conscripția din 1838.

În intervalul 1838—1910 populația românească arată un spor remarcabil. Se vede aceasta din tabloul statistic alăturat. (Vezi tabloul pe pag. 515).

La câteva orașe, mai ales pentru anul 1838, lipsește cifra populației, negăsind-o în isvoarele cari mi-au stat la dispoziție. Cu toate acestea numărul populației se poate, aproximativ, stabili.

Sporul e simțitor. Dela 50,000 câți au fost în 1838, găsim, în 1920, aproape 200,000. Un spor împătrit. Procentul a crescut aproape în fiecare oraș, cu excepția câtorva, ca bunăoară Brașov, Hațeg, Hunedoara, Lugoj.

Sporul îl evidențiază mai intensiv tabloul grafic ce urmează.

Anul 1880 arată o ușoară coborîre a liniei grafice. Aceasta probabil din cauza holerei care a bătut în Ardeal în 1873.

Anul unirii politice, 1918, înseamnă începutul unei epoci de mari schimbări atât în viața internă a orașelor, cât și în situația demografică a populației lor. Prin încetarea dominației ungurești orașele au încetat de a mai fi centre de atracțiune pentru elementele ungurești rurale. A început o nouă migrațiune spre orașe: cea a elementului românesc. De aici provine sporul acestuia din urmă și descreșterea celui dintâiu.

Situația demografică a elementului românesc în 1920 se poate vedea din următorul tablou comparativ:

	1910		1920	
	cifre	%	cifre	%
Români	119,121	18'8	189,455	25'1
Unguri	362,391	53'3	343,858	45'5
Germani	105,420	15'4	110,361	14'5
Evrei	75,018	11'4	90,687	12'1

Aceasta e situația demografică a elementului românesc în orașele ardeleni. Într'o continuă creștere. Creștere lentă, dar de o rezistență sigură. În suburbiile orașelor ardeleni s'a dat, zeci de ani de-a rândul, o luptă dărză, inegală, între elementul românesc, care nu avea de partea lui decât rezerva inepuizabilă a satelor — și între elementul unguresc și sășesc, cari aveau de partea lui și forța politică și pe cea economică.

VI

Situația culturală a elementului românesc, în orașele ardeleni, arată, mai ales în vremea din urmă, semnele unei vădite deșteptări naționale.

La început s'au așezat la orașe numai țărani, desrădăcinați ai satelor noastre. Pe marginea, prin mahalalele orașelor străine răsărea aici o căsuță, dincolo alta. Trăiau ca zileri și servitori. În această colonie, pe ai cărei membri îi ținea la olaltă limba, legea și sărăcia, apare, ca cel dintâiu simbol al nizuințelor noastre spre cultură, ca o umilă, dar dărză sfidare pentru băștinașii străini și bogății ai orașelor, bisericuța românească de lemn cu preotul ei.

Bisericeii îi urmează, ceva mai târziu școala confesională românească. Și așa avem la oraș cei dintâi intelectuali români: preotul și dascălul, primii pioneri ai culturii noastre naționale. După anii 1860 apar și alți cărturari ca avocați, medici, funcționari de bancă și alții. Așa orașele, prin numărul de cărturari români cari se sporesc într'una, devin adevărate emporii culturale pentru satele din jur. Mai ales cele cu populație mai mare românească cum era Blajul, Sibiu, Brașovul, Aradul etc.

Cărturarii dela orașe dau direcția în politică, în literatură și în viața economică.

Apar ziare și reviste în Brașov, Sibiu, Blaj, Arad, Orăștie. Se întemeiază bănci. Aproape fiecare oraș își are banca lui. Dela 1872, anul înființării „Albinei” dela Sibiu și până la 1914, numărul băncilor române, se ridică considerabil. Băncile dau un însemnat avânt vieții noastre economice prin acordarea de credite ipotecare și prin parcelare de moșii. Cu sprijinul lor dat instituțiilor noastre culturale se începe, după anii 1880, o îmbucurătoare mișcare culturală. Promotorii acestei mișcări sunt cărturarii dela orașe înrolați sub steagurile „Astrei” dela Sibiu și ale „Societății pentru fond de teatru” dela Brașov.

Încep să se sporească și meseriașii români, mai ales după anii 1880. Până atunci viața industrială a orașelor a fost stăpânită de sistemul de bresle, încercuite într'un riguros exclusivism profesional și național chiar. Dacă situația culturală avea aspecte îmbucurătoare, situația economică era deadreptul îngrijorătoare.

Ale românilor erau marginile și suburbiile. Locuiau în case sărăcicioase, țărănești, cele mai multe de nutele sau de pământ (văioage). Puține, foarte puține de cărămidă. Ahea în timpurile mai noue găsim imobile românești în străzi principale, ba chiar și în centrul comercial al orașelor. Băncile sunt cele dintâi cari se

Numele orașului	Poporația românească a orașelor ardeleni în anii											
	In cifre							In %				
	1838	1869	1880	1890	1900	1910	1920	1880	1890	1900	1910	1920
Abrud	1321	2758	1744	1684	1699	1697	1439	60'7	56'3	57'1	57'7	64'6
Alba-Iulia	768	3221	3199	3426	4254	5140	5228	43'6	42'0	44'0	44'0	52'2
Aiud	709	1242	1087	1344	1523	1940	1954	20'3	22'7	20'9	22'3	24'1
Bistrița	1071	1561	2114	2274	2843	4470	3716	26'2	25'0	26'2	33'7	30'1
Brașov	9311	9616	9382	9758	10477	11786	12183	31'7	31'7	30'3	29'4	30'1
Gheorgheni	—	—	—	—	—	155	466	—	—	—	1'7	5'2
Făgăraș	1089	1617	—	—	—	2174	2900	—	—	—	33'0	42'3
Sf. Gheorghe	—	—	32	38	41	108	1337	0'6	0'7	0'6	1'2	1'1
Târgul săcuilor	—	34	26	22	14	50	74	0'5	0'5	0'3	0'7	1'5
Deva	—	—	1842	1996	2339	2417	4026	46'8	42'9	34'1	27'9	46'5
Hațeg	—	1210	1265	1197	1336	1514	2380	70'0	64'6	56'6	48'4	59'0
Orăștie	—	2331	2376	2570	3056	3821	4107	43'6	45'8	49'1	42'8	57'4
Hunedoara	—	1956	1579	1610	1986	1789	1822	68'6	53'0	45'0	39'5	43'4
Dicio Sănmărtin	—	—	—	—	—	957	1220	—	—	—	21'7	25'5
Ibașfalău	805	883	5'6	595	641	940	1464	21'0	21'3	18'1	21'3	37'2
Cluj	1650	3866	3655	4715	4809	7562	28244	12'0	13'2	10'3	12'4	33'8
Reghinul săsesc	—	657	725	882	1008	1311	1557	12'8	14'6	15'4	17'8	19'2
Târgul Mureș	249	793	888	899	923	1717	3947	6'7	6'2	5'2	6'7	12'7
Mediaș	1570	2226	1964	2041	2307	2729	3219	30'3	30'2	30'1	31'6	16'8
Sighișoara	1808	2295	2096	2429	2796	3031	3428	23'9	25'8	25'8	26'1	29'6
Sibiu	4870	3942	2810	4581	5829	8824	8553	14'5	21'3	22'4	26'3	26'1
Sebeșul săsesc	—	3550	3765	4178	4855	4980	5992	60'3	62'5	62'6	58'5	80'7
Dej	—	1498	1571	1791	2162	2911	3460	25'4	23'2	22'4	25'4	25'6
Gherla	570	1502	1705	1979	1843	1881	2585	32'1	34'2	29'9	27'4	39'2
Turda	1900	1728	1849	2297	2766	3389	4800	19'6	27'7	22'9	25'2	30'0
Odorheiu	94	33	53	65	56	115	211	0'9	1'0	0'7	1'1	2'0
Arad	—	8789	6613	7873	8816	10279	12469	18'6	18'6	16'4	16'7	19'9
Lugoș	—	—	4996	5277	5363	6227	7621	44'3	42'3	34'7	31'4	38'0
Caransebeș	—	—	2600	2981	3040	3916	4282	54'6	54'6	49'7	48'9	56'2
Timișoara	—	6149	3403	3613	3440	7566	15892	10'1	9'1	6'3	10'4	19'2
Oradea Mare	—	232	2067	2527	2386	3604	8441	6'6	6'6	5'1	5'6	12'4
Sighet	—	—	931	1455	1528	2001	4964	8'6	9'9	9'0	9'3	20'3
Sătmăr	—	—	985	717	719	986	9741	5'0	3'5	2'7	2'8	16'7
Șimleul Silvaniei	—	—	663	857	1095	759	1792	16'0	18'8	19'4	10'5	25'8
Zălau	—	829	358	329	283	529	1306	6'0	5'1	3'8	6'5	17'5
Careii Mari	—	—	348	569	288	216	2938	2'8	4'2	2'0	1'3	19'2
Baia Mare	—	3239	2555	1941	2398	2677	5005	29'6	19'7	21'5	20'7	39'1
Baia Sprie	—	1866	1035	379	346	230	1438	20'5	7'9	7'6	5'2	35'9
Ocna Sibiului	2165	2817	2367	2414	2641	2649	2977	64'3	64'0	67'5	65'4	71'7
Mercurea Ciuc	—	7	7	21	12	44	268	0'4	1'2	0'4	1'1	10'0
Total:	30000*)	50000*)	76000*)	63324	91918	119121	189455	—	—	—	18'8	25'2

infig sfidător în centrele orașelor. Au urmat apoi avocații și câte-un comerciant. Cu toate acestea am rămas slabi — și slabi suntem, și astăzi. În situația demografică vom fi având 30%, în cea economică însă nu avem nici 10% mai ales în orașele cu majorități ungurești. În cele șasești penetrațiunea economică a mers mai ușor.

Statisticile arată natura construcțiilor fără să arate și naționalitatea proprietarilor. Pentru cei ce trăim în orașele ardeleni experiența proprie suplânește, cu vârf de dureros, lacunele statisticilor oficiale. Sau, ca ilustrare, numai un oraș: Turda. Din aproape 1000 case de cărămidă, sunt în mâni românești abia 20, adică abia 2%. Acest procent e aproape la fel în toate orașele ardeleni.

*) Cifre aproximative.

VII

Dacă orașele ardeleni nu sunt astăzi ale noastre nici ca cifră demografică, nici ca cifră economică, oare avem nădejdea să fie ale noastre — și dacă da, cari sunt mijloacele?

Orașele sunt, în sistemul actual economic, centralizatoarele întregii vieți economice, financiare și culturale. Ele sunt cel mai prielnic loc pentru dezvoltarea comerțului și a industriei. Prin ele pulzează întreaga viața publică a unui ținut. Sunt porii prin cari respiră organismul social al unui ținut. Din acest motiv structura lor etnică trebuie să fie la fel cu a ținutului împrejmuit. Un oraș trebuie să fie o creațiune firească a hinterlandului. Toate energiile etnice și social-economice pe cari le are, orașul trebuie să și-le pompeze, ca dintr'un rezervoar, din satele împrejmuitoare.

Orașele ardeleni n'au urmat acest proces firesc de dezvoltare, sunt cele mai multe niște creațiuni artifi-

cială în mijlocul unei populațiuni curat românești. Prin bogățiile și energiile lor întăresc organisme etnice străine. Civilizația este numai apanagiul orașelor. A fost aceasta și rezultanta unei politici economice absolut greșite: de protecționare exagerată a orașelor, cu totala desconsiderare a satelor. Numai așa se explică cum de orașe, cari au tot confortul civilizației moderne, au, în imediata lor apropiere, sate ale căror locuitori trăesc în condiții de viață semibarbară. Așa la noi în Ardeal și așa mai vartos în Vechiul Regat.

Orașele ungurești din Ardeal au avut două reserve de întărire: funcționăria de stat și populația ungurească rurală. Satele ungurești le-a împropătat într'una contingentul cu elemente noi. Funcționăria, în majoritatea ei absolută maghiară sau maghiarizată, era o aprigă și conștientă propagatoare a maghiarizării. Și așa elementul unguresc dela orașe, conștient prin cultura șovinistă națională și tare prin situația economică și politică dominantă, a asimilat și elementele străine așezate la orașe. S'au creat, în felul acesta, prin intervenționismul direct și neacoperit al statului și prin concursul și vigilența neadormită a societății maghiare, orașe de o omogenitate etnică și de o consistență economică de invidiat. Adevărate emporii culturale și mai ales adevărate „furnale de asimilare“, cum le numia contele Șt. Bethlen, actualul ministru prezident al Ungariei, într'una din broșurile sale de propagandă națională.

Elementul românesc dela orașe a fost, în punctul maghiarizării, destul de rezistent. Suferea de multe lipsuri. Era într'o situație economică lamentabilă. Lipsit de organizare și de o clasă intelectuală conducătoare. În vremea din urmă s'a observat o ameliorare. În multe orașe s'a sporit remarcabil „inteligenta română“. S'a început o mișcare de organizare economică și de propagandă culturală. În multe orașe și orașele ca Sibiu, Arad, Blaj, Brașov, era o învederată mișcare de viață românească. Meseriașii noștri, treziți prin munca fără preget a câtorva intelectuali, la conștiința națională, formau în multe orașe o compactă masă românească conștientă. Era o modestă avangardă a armatei de cucerire a orașelor, pe care aveau să ne-o dea satele noastre.

Un popor tinăr, tare deocamdată numai prin vitalitatea lui etnică și prin forța lui politică, însemna în viitor o mare, o indiscutabilă primejdie pentru caracterul unguresc al orașelor ardelen. Această primejdie a fost simțită și semnalată de unii economiști unguri. Reserva de tărie și de împropătare a orașelor au fost satele ungurești. Epuizate acestea, ce va fi, se întrebau, cu orașele? Cifrele statistice le îndreptățeau această îngrijorare. În vechile județe ardelen populația rurală era: 75% români, 10% sași numai 15% maghiari. Acest procent era absorbit an de an de orașe. În vreme ce populația ungurească se sporea la orașe anual cu 26%, la sate, mai ales în cea mai compactă masă etnică ungurească, în Săcuin.e, se sporea numai cu 6.5%.

Această stagnare demografică a satelor ungurești putea să fie pe dreptul, un serios motiv de îngrijorare pentru unguri. Orașele ungurești nu puteau să fie salvate decât prin satele ungurești. Politica lor economică în Ardeal avea în vremea din urmă, o singură țintă: întărirea elementului unguresc rural pe toate căile posibile, voia să împiedece forțat, artificial, un proces firesc. Le-ar fi succes să-l amâne, fără să-l împiedece. De pri-

mejdia românizării orașelor n'ar fi scăpat probabil nici sub o dominație ungurească.

Orașul se alimentează, printr'un fel de absorbțiune aproape organică, din rezerva etnică a satelor împrejmuitoare. Prin mijloace artificiale i-se poate da unui oraș temporal, altă structură decât cea a hinterlandului. I-se poate da, prin privilegiu, o prosperitate remarcabilă. Dar terminată rezerva de alimentare etnică, orașul își pompează forțele din straturile etnice împrejmuitoare. Barierele orașelor moderne nu pot rezista invaziei rurale.

Acest proces s'a petrecut cu multe orașe. După veacuri de rezistență au trebuit să ia în urmă, haina, structura etnică a invadatorilor. Așa vechile colonii feniciene și grecești. Așa, aproape toate orașele ungurești din Ardeal, cari înainte au fost parte mare săsești. Ungurii au maghiarizat orașele prin forța politică, ce a favorizat, pe toate terenele, elementul unguresc și prin satele ungurești, cari au dat un însemnat contingent de maghiarizare.

Procesul, de aici încolo, se inversează în favoarea noastră. Noi, în ce privește factorii de penetrațiune, suntem într'o situație mai favorabilă. Pe lângă puterea politică suntem stăpânii deplinii ai hinterlandului. Majoritatea orașelor ardelen sunt în mijlocul unor ținuturi cu compacte masse românești. Procesul lor de românizare se va săvârși în mod firesc, fără violență, fără brutalizări. În concurența economică liberă forțele vitale vor desăvârși opera de purificare: vor dărâma cetățuile de privilegii și vor ridica pe ruine pe biruitorii prin număr, prin muncă și prin perseveranță. Și biruitorii, avem toată încrederea, vom fi noi, elementul românesc.

VIII.

Orice evoluție se poate accelera, sau opăci. Se poate aceasta chiar și în viața biologică, cu atât mai vartos în viața social economică. Înalte interese naționale și de stat cer o politică economică precisă, conștientă și consecventă. În programul acestei politici cucerirea și crearea de orașe noi românești trebuie să fie unul din're punctele cardinale. Indiferentismul nostru tradițional, un fel de *laissez faire*, *laissez passer* practicat în forma de până acum, e o crimă față de neamul și statul nostru. Ne trebuie o politică economică de stat intervenționistă.

Ne întrebăm, prin urmare, cari sunt mijloacele prin cari s'ar putea ajuta penetrațiunea elementului românesc la orașe? Prin ce mijloace s'ar putea cuceri, s'ar putea româniza orașele ardelen?

Armata de cucerire a orașelor sunt meseriașii, comercianții și clasa intelectuală. Ce avem din aceste clase contează deocamdată foarte puțin. Nu ne stau la îndemână decât datele statistice ungurești din 1910. Din aceasta se vede, că Românii din Ungaria aveau abia 6% clasă de mijloc, în vreme ce nemții aveau 34%. Astăzi vom avea probabil, 10%. Din acestea sunt cam 6% la orașe, restul la sate.

E regretabil că, în al 5-lea an de dominație românească, nu avem date precise cu privire la situația demografică a diferitelor clase sociale. Abee inițiativa particulară a încercat să facă ceva. Un director de bancă din Cluj, dl Vasile Vlaicu, a încercat să adune adresele comercianților și meseriașilor români.

Nu i-a succes să adune decât din 40 localități, în cari avem cam 4000 meseriași și comercianți ro-

mâni. După o calculație aproximativă a dsale, cam optimistă, am putea spune, că avem astăzi, în Ardeal, cam 40.000 meseriași și comercianți români, dintre cari o treime sunt la sate, restul la orașe. Suntem cu toate acestea, departe de procentul normal.

Ne trebuie, prin urmare o mai numărăoasă și o mai bine echipată armată de cucerire. Aceasta nu ne-o pot da decât satele. Lupta noastră trebuie să aibe două directive: de a întări elementul românesc așezat deja la orașe și de a ajuta așezarea de noi contingente.

Elementul românesc dela orașe se poate întări: prin credite industriale și comerciale, prin credite pentru construcții, prin organizarea pe profesioni, prin cooperative — și printr'o conștiință propagandă națională.

Elementele noi se pot crea prin școli profesionale de comerț, de arte și meserii, prin burse, prin subvenții date de stat cu mâna largă.

Ar fi un bun mijloc de întărire a elementului românesc comercial colonizarea la orașe cu mărghineni și macedonenii.

La orașe avem, pe lângă clasa de mijloc și pe lângă cea intelectuală, și un foarte însemnat număr de agricultori, zileri, servitori și în vremea din urmă, muncitori industriali.

Întărirea acestei pături trebuie să formeze una din preocupările principale ale politicii noastre economice. Agricultorii au lipsă de improprietărire, iar ceilalți de legi și mai ales de instituții de specială protecționare. Servitorii în orașele ardelenne sunt în majoritate absolută români. E un act de caritate umană de a veni efectiv, prin dispoziții legislative, într'ajutorul acestor desmoșteniți.

Inițiativa particulară trebuie să aibă numai rol de colaborator pe lângă rolul de conducere și de selecționare al statului. Aceasta înmixțiune directă a statului n'ar putea să jignească interesele celorlalte nemuri conlocuitoare. Statul are datoria sa de a ajuta pe cei năpăstuiți, de a egala, de a nivela, printr'o politică de prudent protecționism, inegalitățile sociale de veacuri. Aceasta în interesul lui și al tuturor cetățenilor. Inegalitățile în organismul social sunt cele mai prielnice pepinere pentru convulziuni economice.

Statul trebuie să vină și într'ajutorul clasei intelectuale, a funcționarilor dela orașe. Acestor pioniri ai organizării noastre de stat și ai culturii naționale trebuie să li-se creeze o situație bună. Cu lefegii informetați, expuși tuturor tentațiunilor, nu se poate înalța prestigiul unui stat și nu se poate înfăptui cucerirea culturală a orașelor ardelenne. Pe lângă lefuri bune, să li se construiască și case. Numai feriți de grija secătuitoare a traiului zilnic își vor putea implini misiunea culturală ce le revine.

IX.

Dacă cucerirea orașelor actuale prin penetrațiunea economică a elementului românesc, e un proces inde-

lungat, în funcțiune de capitalul financiar, de o luptă de îndărătnică și conștiință organizare, cum și de concursul concomitent al societății și al statului, ne stă la îndemână altă cale mult mai ușoară de a se face rost de orașe românești: să ne creăm orașe din târgușoarele cu majoritate românească.

Avem o mulțime de târgușoare, de orașele românești, așezate în mijlocul unor ținuturi curat românești. Acestea, atât din punct de vedere economic, cât și demografic, sunt în întregime ale noastre. Să fie ridicate la rangul de orașe. Să li se dea instituții publice, școli și oficii. Să fie puse în legătură cu rețeaua principală a mijloacelor de comunicație. Sa li se facă toate înlesnirile economice și culturale. Avem convingerea, că multe din aceste târgușoare, în decurs de 10—20 ani, vor întrece pe multe din orașele actuale. Au toate condițiile materiale ale unei prosperități economice și culturale.

Unui oraș, spre a se desvolta, îi trebuie: un ținut imprejmuit bogat în avuții vegetale sau minerale, o populație rurală sănătoasă și muncitoare și o politică economică de protecționare. Dându-li-se aceasta din urmă, cu largime și dărnicie dusă la nevoie chiar până la risipă, ni se vor da orașe așa cum ne trebuie: românești ca populație și românești ca bogăție economică. Sunt o mulțime de localități cu majorități românești cari ar putea fi ridicate la rangul de orașe. Au, aproape toate, excelente condiții geografice și economice de prosperitate. Inșir pe cele mai însemnate din aceste localități: Abrudsat, Blaj, Ighiu, Uioara, Teiuș, Pecica Română, Vințul de jos, Maria Radna, Șiria, Beiuș, Năsăud, Bocșa Montană, Oravița, Orșova, Mociu, Șarmasul Mare, Teaca, Brad, Bandul de Câmpie, Seini, Șomcuta Mare, Săliște, Reșinari, Bicăz, Zlatna, Borșa, Câmpeni, Vulcan, Cugir, Gilău, Rodna-veche, Lupeni, Petroșeni, Toplița, Sănnicolaul Mare ș. a. Aceste au următoarea situație demografică:

Români . . .	113,307	62.9 %
Unguri . . .	39,297	21.5 %
Germani . . .	18,038	10.0 %
Evrei	10,342	5.51 %

Românii au majoritate absolută, au aproape 63%.

In rezumat:

Orașele ardelenne nu sunt ale noastre nici ca cifră demografică, nici ca cifră economică. Două drumuri sunt spre a le avea: cucerirea lor prin penetrațiunea economică și crearea de orașe nouă din târgușoarele curat românești.

Spre a putea înfăptui această avem lipsă de o politică de stat economică conștiință și perseveranță în scopurile ei. Altfel vom rămânea și pe mai departe, tributarii elementelor străine, o țară de exploatați și exploataitori.

Petru Suciu, Turda.

ÎN PALATUL SOC. „GENERALA“ din Str. Iorga 3, Cluj, S'A REDESCHIS
MAGAZINUL „COLOMBO“ IONEL ALDICA,

asortat cu cele mai fine mărfuri de coloniale, delicatessen și beuturi. Vânzare promptă și serviciul conștiincios.
 Unt de lemn frances în bidoane de 1000 grame Lei 85.— ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ Vin Drăgășani, Țuică de Văleni.

CAFEA TURCEASCĂ PRIMISIMA Kg. 140.—

SPRIJINIȚI COMERȚUL ROMÂNESC!

IONEL ALDICA-COLOMBO.

ACTUALITĂȚI

BUSTUL LUI GH. BARIȚIU

Au și statuiele soarta lor.

Unele ajung să nu aște adăpost și să pribegescă din loc în loc; altele se statornicesc dela început, dar urgia vremilor schimbate le clatină, silindu-le să se dea jos de pe soclu.

Lui Gheorghe Barițiu nu i s'a ridicat, în Ardeal, o statuie vrednică de activitatea prodigioasă, ce a desvoltat-o aproape șase decenii, pentru luminaea și desrobirea politică a neamului.

Guvernele unghurești, după 1867 în deplin acord cu cele din Viena, n'ar fi admis niciodată ridicarea unei statuii în stil mare, în o vreme când o modestă coroană de flori pe mormântul dela Tebea, mobiliza pe toți procurorii, să pornească cea mai implacabilă goană împotriva îndrăzneților inițiatori.

Și așa Gh. Barițiu a trebuit să fie proslăvit numai printr'un bust modest, așezat și acesta după grilajul ce înconjoară clădirile „Asociației” din Sibiu, probabil că să nu supere sensibilitatea bunilor noștri compatrioți sași, atât de puternici în acest oraș.

De aceea bustul a rămas multă vreme la locul său de tacită expulzare.

Schimbarea vremilor, aducând atâtea inovații ce se impuneau, s'a oprit și la bustul lui Gh. Barițiu și l-a scos din locul său de surghiun, mutându-l în parcul orașului.

Lumina se poate ascunde sub obroc numai pentru un interval oare-care.

* * *

Credem că nu e necesar să înșiruim, în amănunte, meritele sărbătoritului.

Știe toată lumea că e Nestorul ziaristică din Ardeal, cu cele două ziare ce le-a întemeiat la Brașov; că a stat în fruntea tuturor mișcărilor naționale,

începând cu adunarea din Blaj delu 3—15. Maiu 1848, fiind vicepreședinte al acesteia; că după căderea Sibiuului în mâinile trupelor unghurești s'a retras în Muntenia, întreținând încă, de mai nainte legături literare și politice cu căpeteniile din principate; că a stat în fața temniței pentru opiniile lui exprimate fără șovăire; că ne-a dat trei volume de istorie și o serie întreagă de articole istorice în „Transilvania”, cari ar trebui reeditate, măcar în parte, pentru generația de azi; că a fost printre întemeietorii „Asociației transilvane” și al Academiei române, ajungând pe urmă, în 1893, președinte al ei pentru un interval scurt, decedând în aceaș an.

* * *

Toate aceste se știu.

Dar sunt încă chestule lucruri cari nu se cunosc, și cari stau ascunse în colecțiile năpădite de colb.

Nu s'a evidențiat în deajuns crezul său politic, de pildă.

El era așa de adânc convins de vitalitatea poporului român din Transilvania, încât nu cerea decât liberă concurență pentru neamul său, și măsură dreaptă și proporțională, la drepturile și datoritiile ce îl ținește.

Și aceasta pe vremurile cele mai grele, când ideea de stat unitar măghear îmbrăcase armura ei complectă de hoplit.

A refuzat atâtea situații materiale însemnate ce i-se ofereau și a murit sărac, cu ochii țintă la id-alul ce se deslușia tot mai clar, sub privirea lui de vizionar.

El rămâne o pildă vie de statornicie și muncă, pentru toate generațiile, cari vor încerca să s'apropie de sufletul lui mare . . .

Al. Ciura.

AVRAM IANCU ȘI EPIFANIA ȘULUȚIU

Locuiesc trecător la d. prof. Zaharia Florian, ginerele d-lui Virgil Beldiceanu. (Vâr cu poetul!) Și citesc Anuarul istoric redactat de d-nii Lapedatu și Lupaș. Pagina 383, Enea Hodoș despre A. Iancu: „Un chip încântător de copilă română, la vârsta de 16 ani, a fost Epifania Șuluț din Abrud, — măritată mai târziu după marele comerciant brașovean Beldiceanu. Pe cât știu, ea a murit nu de mult. Din graiul ei am aflat despre Iancu următoarele: Când sosise vestea că se apropie Hatvani de Abrud, Iancu în trecerea sa spre lagărul dela Câmpeni, s'a abătut la casa familiei Epifaniei Șuluț, a

pus în degetul copilei un inel de aur și i-a zis: „Dacă voiu scăpa cu bine, tu sau nimeni alta vei fi mireasa mea!”

Marele negustor Beldiceanu este tatăl vărului Beldiceanu numit mai sus, tatăl d-nei Elisabeta N. Lupan, al d-nei Victoria Bancheriu etc., famillii vivace.

Culeg deci știri despre Epifania Șuluț. După fiică-sa, d-na Bancheriu, Fany (cum i se zicea în familie) s'a născut în Abrud, în 13 Martie 1833; la 1848 era deci de 15 ani. Inelul, Iancu i l-a pus în deget înainte de-a fugi la Câmpeni. D-na Bancheriu și aduce aminte, că acestui inel îi prece-

dase o afacere cu Dragoș și Butyan (Fany accentua pe ú.) Iși mai aduce aminte că Iancu i-a zis mamei sale, care nu a mai uitat cuvântul: *Domniță* . . . Fany a murit în anul 1917 (Ianuarie) în București, ducând cu ea inelul pe care nu-l mai scosese din degetul fin ales de Iancu.

Toată viața Fany i-a păstrat lui Iancu un cult cald. Scrisorile lui către ea — cum se pare, puține — s'au prăpădit, când, printr'o neglijență familiară, on. meo văr Beldiceanu a prăpădit tot cuprinsul unei mici lăzi de fier, ferecată *more antiquo*, în care Epifania își păstra toate amintirile sale din tinerețe: scrisori, mostre de broderii etc.

Cartea de predilecție a Epifaniei a fost *O lacrimă ferbinte* de Iosif Sterca Șuluț, care-i aducea meru aminte de Iancu.

Moșia părintelui ei era Abadu, rămasă frați'or Epifaniei: Aurel și Amos.

Dacă se va regăsi o fotografie din tinerețe a Epifaniei, o vom comunica prin vreo revistă, ca să se vadă cam ce încântase pe Iancu: cam ce, deoarece ce fotografia nu-i a „domniței” Șuluț, ci a d-nei Beldiceanu, pe când se așază în capitală.

G. BOGDAN-DUICĂ.

Congresul național bisericesc. Din trei în trei ani se întrunesc în congres deputați aleși anume din întreg cuprinsul mitropoliei de Sibiu, o sută douăzeci la număr, să dezbată problemele de viață ale bisericii ortodoxe ciscarpatine. Peste câteva zile are loc congresul, în fosta metropolă culturală a Ardealului, și în semnul tradiției o seamă de frunțași laici vor trata, alături de clerici, chestiunile importante. Desigur că un organism atât de puternic cum a fost constituția lui Șaguna stărnește încă interes, cu toată o seamă din problemele cardinale dinainte de războiu încetează să mai fie obiecte de discuție, îndeosebi cele din domeniul cultural-social, căci avem autoritățile de resort ale Statului. Depinde de capii bisericii dacă vor ști să susțină o atmosferă de interes față de necesitățile vitale. În domeniul social-moral este atâtea de făcut. Sufletul omenesc are atâtea asperități, încât biserica mai poate avea în fața sa vast câmp de explorări, prelucrări, neteziri, perfecționări. În afară de preocupările de natură pur administrativă, trebuie să aprofundeze problemele de ordin moral. De perseverență și înălțimea concepțiilor morale deprind forța și trăinicia bisericilor.

Depozitul revistei

Societatea de mâine

și al doilea birou de administrație în Cluj, este în strada N. Iorga no. 10.

Ore de birou: 9—12 și 16—18.

DISCUȚII LITERARE

Al. Lapedatu și Ioan Lupaș: Anuarul institutului de istorie națională de pe lângă Universitatea din Cluj. București 1924. — Prețul ??

Este al doilea anuar al institutului; cu contribuții iscălite de: cei doi editori, și colaboratorii lor: S. Dragomir, Th. Capidan, N. Bănescu, G. Bogdan-Duică, N. Drăganu, V. Motogna, N. Buta, V. Bogrea, A. Bittay, E. Hodoș, S. Bocu, G. Oprescu, N. Cartoian, C. Moisil, Ioachim Crăciun și Ioan Lupu.

Deși este vorba de istorie, nu de literatură estetică, totuși mă opresc la acest volum interesant, de care publicul ardelean ar face bine să se apropie. Voiu spune pentru ce bine ar face să nu ștea departe...

Intăiu: Este singura publicație istorică ce apare în Ardeal și-i dă acestuia o atenție specială, deși — nu ar fi obligată.

Al doilea: Publicația este menită să crească, cantitativ și calitativ, ceea ce fără sprijinul publicului rar se întâmplă.

Al treilea: Cu ajutorul ei se poate urmări toată lucrarea istoriografiei române, pe care bibliografia d-lor Crăciun și Lupu o urmăresc foarte conștiințios.

Dela o vreme timpurile vechi ale istoriei române atrag energic pe cercetători. V. Pârvan și școala sa (București și de curând Roma) dau roade. Se simte un dor cald de-a umplea cu știință pozitivă preistoria țării și timpul dintre părăsirea Daciei și alcătuirea țărilor române.

Anuarul dă, în privința aceasta, trei contribuții: una; cea mai adâncă în timp, a d. Capidan, care așază la sfârșitul veacului VII fixarea uniformității elementului român balcanic și carpatic, și crede că până în Epir și Tesalia Romanii-Aromâni s'au scoborât prin Bulgaria („mult mai probabil”); a doua, dela sfârșitul epocii, a d. Lapedatu, care cercetează critic legenda despre originile Țării românești, cu rezultatul clar dela p. 313, că Radu Negru nu poate fi decât „Domnul sub care s'a înfăptuit unitatea teritorială a țării și s'a obținut independența ei politică”, Basarab, din întâia jumătate a sec. XIV. De acest studiu au nevoie, în special, toți cei ce propun istorie, în orice fel de școale. A treia contribuție este a d. Drăgan, ale cărui cercetări filologice ne duc până în epoca ivirii între noi a Slavilor și Ungurilor, dându-ne, acum, o monografie asupra numelui Ardeal (cuvânt *unguresc*) a cărui formă mai veche „a trebuit să între în limba noastră înainte de a. 1390”. Cercetări asupra altor numiri, de pe valea Someșului, duc la concluzia că „populația cea mai veche e cea românească” și că peste ea s'au așezat coloniștii unguri și sași. Cele trei contribuții: Capidan, Lapedatu, Drăgan se ocupă, precum vă-

zurăm, cu chestiuni în legătură cu formarea nației noastre; ele sunt, de sigur, partea cea mai prețioasă a Anuarului. Căci prețios este a lumina în întunec și a respândi umbrele pe care și lipsa de date, dar și vrăsmășia științifică a dușmanilor politici le scoborâra și le scoboara încă asupra începuturilor noastre.

Din rest, dacă trecem mai iute peste știrile despre Petru Rareș și Unguraș (Motogna) și culegerea din Sigler (veacul XVI; Lapedatu); și peste foarte interesanta învoială dela 1606 — un contract social după un *bellum omnium contra omnes* —, sosim la epoca nouă, privitor la care scrie: d. S. Dragomir despre cronica lui George Brancovici, cu informațiuni despre istoria bisericească a Ardealului în general și în special despre episcopul Sava — despre acesta cu pagina 60, care-i chiar impresionantă în formularea-i simplă: Sava în Moscova, în catedrală, slujind, în 1668, cu trei patriarhi: al Alexandrei, al Antiohiei și al Moscovei; scrie, mai departe, d. V. Șotropa scurt, dar luminos și instructiv, despre preoții români de pe valea Someșului (1714—1733), o contribuție bună la istoria socială și economică a Ardealului; d. I. Lupaș despre Horia; d. N. Bănescu despre Daniil Filipide (177—1833), care a dat o descriere a Țărilor românești, și a Ardealului, cunoscut de el dintr'o călătorie (ca. 1810—1812), cu amănunte de cele mai multe ori dispensabile, din cauza generalității lor și a lipsei elementului matematic, lipsă caracteristică pentru cele mai multe încercări similare din acet timp; mai departe scriu d. G. Bogdan-Duică, despre însemnările lui Bărnuțiu din a. 1849—1854; d. I. Lupaș despre Șaguna; d. N. Buta despre Avram Iancu, despre care și d. En. Hodoș dă câteva știri de însemnătate pentru realcătuirea prin scris a sufletului eroului.

Cetitorii se vor fi convins, că mai ales Ardelenii pot fi mulțumiți de câtă atenție se dă țării lor, de învățații lor; și vor trage obligatoriu concluzia că sunt datorii să-i urmeze, cetindu-i și însușindu-și din scrisul lor acel sentiment de evlavie și iubire pe care, pentru trecut, știința istorică dreaptă îl samănă în orice suflet bine alcătuit. Insist, poate, dăscălește? Știu eu de ce insist...

O plăcere a acestor fel de publicațiuni colective sunt miscellaneele (chestiuni mărunte tratate pe scurt) și dările de seamă. Voiu zice și despre ele un cuvânt. Intăiu: S'ar fi putut să fie mai multe. Al doilea: Pentru volumul III, s'ar putea îngriji ca obiectivitatea și chiar delicateța, care apare așa de plăcut în tot anuarul acesta,

să nu fie întru nimic alterată de sentimentele irascibile, ale vr'unui raportor, care — în cazul prezent — crede că, precât de umil este dator a se închina în reportul despre *Histoire des Roumains* etc., pre atât de mândru se poate cățara în vârf de copac, pentru ca foarte de sus să loviască în opera d. Diclescu, cu acele câteva ironii vulgare, cari sunt singura greșală în acest anuar (p. 390—393). Apoi, dacă în opera d. Diclescu se vede (zice însuși d. V. Bogrea, recensentul), sau „se recunoaște o enormă muncă”; dacă ea este (zic eu) ceva mai mult decât o înseilare de cuvinte culese din toate limbile și dicționarele (fără îndoială, și aceasta, un talent de mare folos), — atunci, ce caută în fața unei opere serioase, care explică întâia oară o epocă rămasă până acum nelămurită — epocă de veacuri! —, ce caută ironia despre „spîșeria etimologică”, ce miopul „nici mai mult, nici mai puțin” despre „politică externă a Gepizilor” — este! —; ce caută cuvântul „parodie” în fața unei opere, în care (insuși d. V. Bogrea zice) se „găsește câte-o explicație ingenioasă”, ce caută, la fine *Allergnändigst* și *Alleruntethänigst* (subliniat de recensent)? Din tot cuprinsul cărții, despre care d. Andrieșescu, om mai în drept decât noi să vorbească despre istoria antică, a făcut o amănunțită dare de seamă în câteva numere ale „Adevărului literar”, din tot acel bogat cuprins, nimic nu se vede în recenzie, rămasă o înseilare de vorbe, de vorbe... Eu numesc imorală o asemenea dare de seamă pentru că dovedește lipsă de respect pentru munca scriitorilor tineri și de valoare; și pentru că este reu intenționată, deoarece ar fi chiar o culme să cred că d. V. Bogrea n'ar fi știind încă ce datorii are un critic serios față de o operă serioasă. D-Sa a rămas, deci, cu intenție dincolo de linia seriosității și de-aceia pot vorbi de imoralitatea acestei dări de seamă.

„Spîșerie etimologică?”

Dar ce altceva este următoarea notiță de d. V. Bogrea, dela p. 356; „Nume ardelene într'un vechiu român englez. Romanul scriitorului englez Bernaby Rich, apărut la Londra în 1592, sub titlul: „The Adventures of Brusanus, Prince of Hungary, vorbește de „regele ungar My'etto” ca de tatăl „prințului” (v. Ungarische Rundschau, III., p. 184). Dată fiind mai ales (și ce încă? G. B. D.) epocă, ne întrebăm dacă acest „Myletto” n'ar putea reflecta (N'ar = prudență! G. B. D.), în ortografia engleză, un *Mai-lat* (Majláth, Maylad, în documente), „Valah” (v. N. Iorga, Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria, p. 135 și Hașdeu, Negru-Vodă, p. CLXXIII), ca și Bánffy (cf. „Olaus Johannis Bangffy, notarius, într'un act latinesc din Aggram, 1516, publicat în Mon. Hist. liberae civitatis Zagrabienensis, III, p

165; în indice: „Olahus Banify“). *Brusanus* însuși ar putea fi, în acest caz. (Dacă s'ar adevăra acel „ar“ putea reflecta. G. B. D.) un *Bârsea* u (din *Tara-Bârsei*). „E vorba, fireș e, de nume“. — De sigur numai de nume, deoarece recensentul nu cunoaște realitățile, are asonanțe și din ele trage o ipoteză de — „spijerie“ pe baza celor aflate numai din — *Ungarische Rundschau*! Este aceasta științific? Și cel ce este capabil de învățături de-acestea, poate critica cu au oritate „Gepizii“ d. Diculescu?

Până astăzi nu cunoaștem nicio operă de concepție în larg ori adânc a d-lui V. Bogrea. Mai ales nu cu noaștem nimic istoric de indicat la nivelul numirei de — operă. De-aceea, din interes pentru ce iese ori trebuie să iasă din noul centru științific Cluj, pot avertiza că o astfel de critică merită cel mult titlul de ronțait critic, dar nu de recenzie.

Ceeace, de altfel, redus la un spațiu mic, contribuie numai să pună cu atât mai bine în evidență delicatețea altor critici.

Repet credința că acest anuar va deveni, prin sprijinul publicului și prin colaborări, conducătorul cu viață lungă, necesar și binefăcător al istoriografiei române — mai ales în Ardeal, un e se petrece un început de multilaterală *renaștere* cerută de toată situația poporului român, mulțămitor celorce o produc, în acest caz în deosebi d-lui A. Lapedatu.

G. Bogdan-Duică

P. S. Textul nemșec din care au ieșit sonorii Mailat și Bârseanu din romanța engleză, din *Ungarische Rundschau*, scris de profesorul Alexander Fest, este: „Es sei hier auch noch an eine Erzählung — eine Art prosaische Romanze — erinnert, die aus dem 16-ten Jahrhundert stammt. Es ist dies Barnabi Richs *Brusanus Prince of Hungaria* (gedruckt in London 1592), in welcher die Abenteuer des ungarischen Königssohnes erzählt werden. Der Verfasser dieser Erzählung hat zur Zeit, wo Ungarn so oft von englischen Abenteuern und Soldaten aufgesucht wurde, doch sehr geringe geographische und historische Kenntnisse. Der Vater von *Brusanus* ist der ungarische König *Myletto*, seine Hauptstadt ist *Larissa*. Sons' wird über Ungarn hier ebensowenig erzählt, wie in den älteren Romanzen“. După Fest, autorul romanței „are foarte puține cunoștințe geografice și istorice“ despre Ungaria și „povestește tot atât de puțin“ despre țara aceasta. Deci, Mailat și Bârseanu devin neprobabili. Dar când *Larissa* este capitala, pentru ce *Myletto* nu ar fi tot un nume grecesc, cași *Larissa*, pentru ce *Brusanus* nu ar fi un *Asiat*?! Romanța a avut nevoie de nume exotice, orientale și le-a luat dela Greci, cari, la d. V. Bogrea, devin *Ardeleni*!

G. B. D.

UN INCEPUT DE TEATRU ROMĂNESC AMBULANT IN TRANSILVANIA, LA 1755.

Prin luna Ianuarie, anul Domnului 1756, era mare vâlvă în mica metropolă românească dela îmbinarea Târnavelor. Prin strămele chiliile de mănăstire ale Blajului și prin boltitele săli de școală se făceau cercetări peste cercetări și se redactau rapoarte lungi și migălite: Preasfinția Sa Vlădica Aaron nu era la reședință și cuvioșii călugări „chivernisitori“ ai școalelor nu puteau scoate la capăt întâmplarea nemaipomenită cu „*comoedia ambulatoria alumnorum*!“

Sfinții părinți s'au împărțit în două tabere. Unii, cei cari puseseră le cale treaba, își mângăiau bărbile lungi și erau mândri peste măsură de isprava „alumnilor“, declamând sentențioși:

„*Quidquid alii dicant, hoc verum est, hanc esse magnam novitatem, quae nec ab aliis nationibus exercetur!*“

Intre aceștia era în locul întâi Părintele *Grigorie Maior* „invățător limbilor și după vreme și puțință a științelor.“ Avea alături pe impuzivul „*didasca'us latinus Zacharias*“ și pe „*Basilius Caecus*“, ducătorul alumnilor.

Tabăra cealaltă, în care era Preacuvioșia sa ieromonahul *Athanasie Rednic*, „tălcuitorul celor de lipsă a credinței, a sfincie uniri și a istoriei profesor“, judecă afacerea mai cu asprime. O privesc după canoane, o despică, o cern și o clasează între pornirile nesocotite. Și la întălnirile cu cei de părere adversă, ripostează cu aceeaș tărie, tot limba uzuală a vremii:

— „*Scimus praeterea multos nos habere osores, qui facile nos deferre possent veluti signa iam futurae alticulus rebellionis indicare, cum tympano, vexillo et tuba procedentes de civitate in civitatem vident.*“

„Disputa“ se încinge cu înversunare și nu poate s'o potolească nici *Reverendisimul domn Gerontie Cotorea*, vicarul general. Măcar erudiția și cumioțenia sa impun tuturor. În deosebi la masa, în „refectorul“ comun, vrajba se agravează și răsună uneori și vorbe mai apăsate. Călugării blânzi de altă dată, în focul discuției devin lei. Le tremură sprâncele stufos și le izvoresc sulțiți din ochi. Cei cari au făgăduit paupertate veșnică în chestii materiale, când e vorba de comoara principiilor și a ideilor, sunt inexpugnabili. Iar călugării dela Blaj erau foarte bine înarmați în această pricină.

După o asemenea discuție înfocată, în care s'a exhaustat iarăș pe lung și pe larg chestia cu vestita „*comoedia ambulatoria*“, părinții ieromonahi s'au retras în chiliile lor austere și Sfinția sa *Athanasie* a înmuțat pana de găscă în călimara butucoască de lemn de teiu și a gătit o lungă scrisoare către Vlădica, dus în vizitație canonică pe la Baia-mare. Nu se putea să nu-l informeze asupra unui caz atât de grav, care a scos din obișnuita sa liniște patriarhală Blajul preoților și al școlilor încă tinere. Scrisoarea pleacă la 11 Ianuar 1756.

Dar, pentru Dumnezeu, ce s'a întâmplat la Blaj în acelea zile, de s'au turburat așa de adânc preacinstiții „ispravnicii“ ai școalelor mănăstirești?

O spune cu deamănuntul însuși Părintele *Athanasie* în scrisoarea sa către *Ilustrisimul și Reverendisimul domn „Praesul“ Petru Pavel Aaron de Bistra*. Avem această hârtie sub ochi, în original, și desfacem dintr'ansa, în românește,

părțile cari privesc alarmanta afacere cu îndrăzneată comedie ambulantă a școlariilor din Blaj, în iarna anului 1755.

... S'au apucat măre, în sărbătorile Crăciunului din 1755, o ceată de școlari mai mari și mai mici din Școala latinească și românească a Blajului și au îmbrăcat haine după obiceiul „comedianților“ („*in vestibus, veluti ac comedias inducentur, Induti sunt!*“). Unul era rege, căruia alți patru îi purtau deasupra capului un baldachin („*tabernaculum in quator columnis!*“). Doi aveau „infulă“ ca episcopii latini. Alți doi făceau pe înșeri, cu icoane cusute la piept. Regele purta schipru cu podoabă de sticle strălucitoare; alții aveau aceleași podoabe pe frunte. Un „timpanator“ făcea cortegiul lărmuitor peste măsură. Alt școlar avea o goarnă și iarăș, altul purta un steag („*vexillum!*“). Să se adauge la trupă un „aethispean“, plus doi țigani, cari formau orchestra și ne putem ușor închipui cât de exotică era această „*comoedia ambulatoria*“...

Garderoba necesară a fost împrumutată de unde s'a putut, de ici și de colo, de pe la gazde și fruntași mireni din Blaj. Toga regească era dela o doamnă căreia i-se zicea *Mărgineana*. Haină scumpă, căci era prețel ei 10 galbini („*vestem decem ut audio aureos valentem!*“)! Podoabele de sticlă strălucitoare le-au cules, strengarii, de pe un candelabru din biserică... Praporul era făcut din materia adusă dela Viena de chiar Părintele *Grigorie Maior*...

Producția consta din patru sau cinci cântec românești („*hoc constabat ex quator aut quinque cantionibus valachicis!*“; ce păcat că Părintele *Athanasie* n'a transmis și textul ior!), Regele avea o „perorațiune“ românească; tot asemenea și un al doilea din trupă. Mai mult, craiul când perora era susținut pe bețe (*supra baculos!*), șezând, și așa își făcea rolul, ca din tron. *Pristavul*, „cursor“ cum îl numește sfinția sa *Athanasie*, urcat pe umerii unui statit: „*pedibus stans tubam suam inflabat...*!“ Bucumă din răspuseri. Acesta în deosebi, făcea furoare mare.

Cu asemenea program și cu ansamblul descris mai sus, tinerii artiști din timpurile noastre de întunec, au plecat din Blaj în ajunul Crăciunului și s'au îndreptat spre Sebeșul Săsesc, arătându-și pretutindeni măiestria și istețimea.

Și au avut succese enorme. Poporul se îngrămădia, îi privia și îi asculta cu cea mai mare admirație. E lesne de înțeles, că bieții iobagi oropiși ai Transilvaniei sorbiau cu nesăț versurile spuse și cântate în limba lor de tineri cu învățătură, cari puneau în ele suflet, avânt și pricepere. Multe producții le dădeau în b serici și acestea se vedeau prea strănte ca să poată cuprinde noroadele curioase. Țărani, de admirație și de însuflețire sfântă, se închinău și sărutau icoanele cusute pe piepturile acestor zvăpăiați slujitori ai *Thaliei* noastre primitive.

Se uimiau și străinii de asemenea arătări. Germanii, Sașii și Ungurii savărau și ei cu multă bucurie producția școlariilor dela Blaj și ziceau, cu durere, că în neamul lor nu se găsec cari să facă așa ceva. („*Allient uti Germani et Saxones et Hungari magnum se habere gaudium in*

horum actionibus dec'arabant, quidam quasi cum disciplinentia dicebant, apud se non reperiri tam aptos ad similia exercenda, neque similia factituros“.)

Dela Sebeș au trecut la Alba-Iulia, la Vințul de jos și mai pe urmă la Cut, prin toate satele, storcând în fiecare parte laude și admirație negrăită. Era ceva cu adevărat nemaipomenit și ilariant. Așa succese nu credem să mai poată avea vreodată nici cele mai celebre trupe.

Și s'au întors la Bobotează cu 80 de flori în pungă, cu moralul foarte înălțat cum se zice, dar... cu hainele cele scumpe numai ferfeniță!

Au și avut mari neplăceri din cauza asta, nu numai „artiștii“ ci și conducătorii lor (dascălul Zaharie dela școala latinească și Vasile Orbul, Neagoie, care era orb într'adevăr, dar a fost o minune a vremii sale, căci învășase, ca orb, de „știa, de rost, tot ceaslovul, psaltirea, testamentul nou, acatisturile, octoihul“ etc. și episcopul Aaron îl pusese dascăl școlii românești, — mărturisește Samuil Clain). Ba și însuși Părintele Grigorie Maior, urzitorul comediei, a avut destule ponoase. Că în deosebi toga regelui a sosit spintecată și stricată rău din „turneu“, încât doamna Mărgineana, văzându-și haina de 10 galbini în așa hal, a izbucnit în plânsuri! Nici vorbă nu mai era s'o poată îmbracă și nici nu îndrăznea măcar să-i spună bărbatului său de-o asemenea întâmplare... Așa au pățit și alte haine luate cu împrumut pentru primul turneu de teatru ambulant în Țara Ardealului!

Atâta poate să ne intereseze din scrisoarea-raport pe care a trimitea Sfârșita sa Părintele Athanasie Rednic episcopul de mai târziu, către arhiepiscopul său, în anul 1866, luna Ianuarie 11 zile. Părerile Precuvioșiei sale, asupra acestui început de mișcare teatrală la Românii din Transilvania în mijlocul secolului al XVIII-lea, nu mai pot fi de interes astăzi. Rămâne faptul în sine: școlarii dela Blaj au fost aceia, cari, sub îndemnul unor dascăli ca Grigorie Maior, Zaharie cel fără alt nume dela Școala latinească (inceputul liceului de astăzi) și „regisorul“ Vasile Neagoie-Orbul, au pornit carul Thaliei române în Transilvania, fie și în forma, singură posibilă atunci, a comediei „ambulato-ria“!

A. Lupeanu.

ORGANIZAREA BIBLIOTECILOR

Viața noastră intelectuală se desfășură de la războiu incoace în chip foarte anevoios și foarte puțin rodnic. Cine încearcă a explica acest fenomen îngrijitor pentru noi ca națiune tânără și, în multe domenii, începătoare constată că nu se poate reduce toată cauzalitatea sa numai la împrejurările materiale atât de vitrege în care ne sbatem, deși influența lor este cea determinantă, ci că, într'o largă măsură, lipsesc înseși condițiile sufletești pe care se sprijină orice activitate culturală.

Dacă viața noastră economică nu oferă nicio înlesnire azi și nicio siguranță pentru mâine intelectualului, dacă munca și producția sa nu cântăresc în balanța comercială nici cât a zecea parte din ceea ce prețuiește produsul celui din urmă lucrător, negustor sau industriaș, dacă, în sfârșit, el trăiește azi cel mai strimtorat, când lucrează cinstit și demn, cine și poate închipui, în aceste condiții, altă activitate intelectuală și culturală de cât aceea pe care o avem: slabă, haotică, lipsită de continuitate, fără miez și fără perspective; spasmodică și infructuoasă? Dar pe lângă aceste împrejurări materiale necruțătoare de protivnice, și poate tocmai ca o urmare a lor, avem și atmosfera sufletească cea mai defavorabilă unei acțiuni spirituale sistematice și susținute.

Așa, putem constata: 1. O desconsiderare aproape generală a muncii intelectuale; 2. Bagatelizarea activității spirituale de înșiși intelectualii, lucru care ne-a dus la un intelectualism găunos, dar pompos și sfidător; 3. O atitudine, din cele mai puțin demne și mai puțin prietenești a oficialității și a conducătorilor politici în general față de cultură și intelectuali; 4. În sfârșit, la toate acestea se mai adaugă nepăsarea publicului, în marea lui majoritate ignorant, deși în anumite împrejurări și chestiuni pare a înfățișa o opinie.

În aceste condiții orice străduință apare de la început aproape zadarnică. Mai poate servi ideea ca îndreptar al vieții? Mai poate da vre-un ajutor teoria activității practice? Sufletul își mai poate îngădui vre-o influență asupra mersului mecanic sau quasi-mecanic al lucrurilor? Mai poate avea vre-un efect intervenția experienței trecute asupra încercării de echilibrare și norma-

lizare a vieții sociale actuale? Aceste sînt întrebările inițiale pe care și le pune oricine încearcă să se înroleze în campania ce s'a început, și se organizează și definește din ce în ce mai precis și mai îmbucurător, pentru disciplinarea activității spirituale de la noi. Căci cea d'întăiu mare nevoie a zilelor noastre și a societății noastre este desigur aceea de a organiza funcționarea normală a vieții intelectuale, a cărei cea mai mare lipsă este indisciplina. Lucrăm fără a avea un scop unic superior, facem, în majoritatea cazurilor, din empirism cea mai de incredere temelie a speculațiilor și construcțiilor noastre, munca și experiența trecută nu mai oferă nici un interes, judecata sănătoasă și mintea echilibrată au ajuns calități de mîna a doua în lăja romantismului alogic și a impresionismului decadent.

De acela și apare orice încercare culturală și idealistă puțin rodnică și este încunjurată de neîncredere. Dar de îndată ce grija noastră se va îndrepta către disciplinarea activității intelectuale, către asigurarea condițiilor celor mai prielnice de informație și utilizare a experienței trecute, și mai ales dacă vom ști înlătura prejudecățile și însănătoși gîndirea, nu numai a celor ce conduc dar și a celor ce sunt conduși și se lasă a fi conduși oricum și de oricine, atunci se va vedea că totul s'a îndrumat bine și vom constata că s'a născut și încrederea necesară pentru ca o astfel de operă să fie întregă și să dea roadele mult așteptate.

În sensul acesta lucrează Institutul Social Român mai ales, Universitățile populare, Liga culturală, Astra, Fundația principele Carol, Ateneul român și cel popular din Târnăveni Iașilor, Casele naționale și alte asociații mai noi sau mai mărunte, iar acum de curând a luat ființă una din organizațiile de basă indispensabile unei acțiuni serioase și rodnice. Este Asociația bibliotecarilor din România.

Din inițiativa unui distins și activ intelectual, directorul uneia din cele mai însemnate biblioteci de la noi, s'a ținut la București în zilele de 15, 16, și 17 Septembrie, în Amfiteatrul Fundației universitare Carol I, o adunare a bibliotecarilor din întreaga țară. Lucrările acestei prime conferințe a bibliotecarilor de la noi

„AU PRINTEMPS“

POST „MISSIR“

Str. Memorandului No. 11, Cluj

Stofe de Lână

Mătăsuri

Velururi

Stofe pentru mobile

Pânzeturi albe

Covoare

Linoleum

Vindem aproape cu

prețurile fabricelor

au dus la constituirea unei asociații, care va fi desigur punctul de plecare al întregii activități ce se cere pentru organizarea bibliotecilor din România și mai ales pentru asigurarea funcționării lor normale și civilizate.

Căci, trebuie s'o mărturisim, situația bibliotecilor noastre și modul lor de funcționare nu ne pot face multă cinste. După ce avem așa de puține biblioteci, încât numărul lor apare ridicol de mic față de numărul acelor cari ar dori să le cerceteze, apoi și acele care sînt, de la cea mai pretențioasă până la cea mai mică sînt incomplete, sărăcioase, lipsite de orice perspectivă de îmbunătățire, căci n'au nici mijloace, nici sprijinul serios al Statului, care, dacă nu s'a invrednicit să aibă o bibliotecă a sa, nu-și răscumpără această vină măcar ajutând vreuna din bibliotecile mai de seamă în mod efectiv și complet pentru a o ridica la înălțimea vremurilor. În afară de aceasta, nici organizarea tehnică a bibliotecilor ce există, nici funcționarea lor, pe lângă că nu oferă condițiile elementare unei cercetări comode, nu sînt măcar unitare. Ele variază de la bibliotecă la bibliotecă, și la unele sînt așa de primitive încât îți pierd gustul de a le mai frecventa.

Până să găsești o carte în cataloage trec ore, până să ți-o aducă alte câteva ore, când să te apuci de citit, conversațiile custozilor sau ale unor cetitori rătăciți nu-ți îngăduiesc urmărirea atentă a lecturii.

În preajma examenelor se dă o luptă aprigă de către studenți pentru operele clasice sau cărțile de mai însemnată valoare didactică. Sînt lucrări care lipsesc cu lunile, dacă nu cu anii din întrebuințarea publică, deși cataloagele sau fișele ți le arată ca existente. Lipsa de funcționari face ca o bună parte din timpul cel mai potrivit pentru lectură bibliotecile să fie închise sau ca vacanțele să fie lungi și dese. Apoi iarna de câteori nu stau încuiate ușile bibliotecilor din pricina lipsei de combustibil!

Contra tuturor acestor rele și a altor nenumărate lipsuri pe care le-am trecut cu vederea va avea de dus lupta Asociația bibliotecarilor din România, fără a nesocoti desigur interesele și nevoile profesionale ale membrilor săi.

Întreitul scop pe care și l-a fixat Asociația poate fi o cheazășie în acest sens. În statutul ce și l-a dat ea anunță că se va ocupa în primul

rînd de toate chestiunile ce privesc interesele bibliotecilor și ale bibliotecarilor, și anume: înlesnind relațiile personale dintre membrii Asociației prin organizarea de întruniri periodice și congrese; întreținând raporturi cu societățile sau asociațiile similare din străinătate; ajutând toate operele culturale și lucrările de știință în legătură cu confecționarea tehnicei bibliotecilor; acordînd ajutoare și înființînd burse pentru formarea elementelor destinate bibliotecilor; subvenționînd sau înființînd cursuri, catedre și școli speciale pentru bibliotecari. Că va sprijini apoi, printr'o acțiune sistematică, orice inițiativă care ar avea ca scop înființarea și organizarea de biblioteci publice și private, chemate să contribuie la dezvoltarea culturii naționale, înlesnind pe deoparte gruparea membrilor săi după împrejurări, pentru crearea și întreținerea de anumite biblioteci, și propunînd pe de altă parte norme generale și comune cu privire la organizarea, întreținerea și controlul bibliotecilor, precum și măsuri de ordine publică, chemate să ușureze dezvoltarea și înmulțirea bibliotecilor. În fine, Asociația declară că-și asumă sarcina de a apăra drepturile și interesele comune ale bibliotecilor și bibliotecarilor din întreaga țară, informînd autoritățile Statului (ce il sînt) asupra situației și nevoilor bibliotecilor și funcționarilor lor, și urmărind orice lucrare legislativă sau administrativă privind bibliotecile și bibliotecarii, cu îndatorirea de a interveni la vreme pentru înlăturarea oricărei măsuri ce-ar fi să se ia în detrimentul lor.

Organele Asociației, puțintel cam numeroase și complicate, vor fi: a) Adunarea generală; b) Consiliul General; c) Comitetul secretariatului; d) Comisia de supraveghere. Din întăul consiliu fac parte dnii I. Bîanu, directorul bibliotecii Academiei Române, ca președinte; Al. Tzigara-Samurcaș, directorul Fundației universitare Carol I. și C. Mandicevski, directorul bibliotecii din Cernăuți, ca vice-președinți, Em. Bucuța, secretar, și dna M. E. Ciuchî, casier. Membri, în număr de 14, sînt între alții directorii marilor biblioteci din Cluj, Iași și Chișinău, precum și minoritarii M. Csaki din Sibiu și I. Lestyan din Alba-Iulia.

Până la primul congres al Asociației constituite, care va avea loc în vacanța Paștilor anului 1925,

acest consiliu va avea de realizat o importantă lucrare: o statistică exactă, întregită de o anchetă amănunțită, a numărului, modului de organizare, puterii culturale, situației și trebuințelor bibliotecilor de tot felul din România. Lucrarea prezintă un interes destul de însemnat pentru întreaga viață culturală de la noi ca să nu procupe în mod serios Asociația, care-și va crea cu această operă un titlu de mare merit, pe lângă faptul că datele ce le va avea atunci la îndemână îi vor îngădui să alcătuiască un plan mai amănunțit de activitate.

O așteptăm la lucru!

G. Vladescu-Răcoasa

CRONICA SPORTIVĂ

În numărul trecut am relevat scandalul petrecut la Oradea și am cerut sancțiuni severe împotriva cluburilor din cari au făcut parte delincvenții împotriva ordinii și moralei sportive. Violenta desfășurare a celui scandal, proporțiile ce le-a luat, protestarea unanimă a presei credeam că va calma nervii celor excitați de așa numitul „patriotism de club”.

Așteptările noastre au rămas neacoperite de realitate. Scandalurile au continuat duminicile următoare, la Cluj și în alte orașe.

Nu discutăm aci motivele cari au dat naștere acelor scandaluri. Știm că uneori indignarea e legitimă și e greu să ți-o stăpânești. Sunt explicabile câteodată și atitudinile vădit favorizatoare pentru o echipă din partea celor cari prin imparțialitatea lor ar fi chemați să preîntâmpine neplăcerile jucătorilor și ale publicului.

Nu putem însă înțelege că aceștia să nu sufere urmările slăbiciunii lor, oricât ar fi ea de explicabilă psihologiceste.

Ne gândim aci la urmării din partea autorităților sportive iar nu a publicului, care e spectator, iar nu executorul propriilor sale sentințe.

Nu intrăm în amănunte. Cei ce urmăresc mișcarea sportivă vor înțelege despre ce este vorba.

Vom face însă o constatare. Pe când pe arena clujului se petreceau violențe neînfrânate de arbitru și apoi violențe împotriva arbitrilor, la clinica chirurgicală agoniza unul dintre cei mai distinși fotbaliști ai României: Jacobi Dudî. Se stingea jucătorul care în decursul alor aproape 200 matchuri jucate ru a fost pedepsit nici odată pentru vî'un gest violent ori antisportiv. S'a spus că e victima ori martirul sportului.

Nu! Sportul nu cere victime. Jacobi a fost victima unui arbitru care nu a știut să înfrâneze tempo-ul jocului lăsînd să se deslănțuiască pasiunile omului care uitîndu-și de sine, pe arenă se crede la circ.

Pentru autoritățile sportive, pentru arbitri și jucători moartea lui Jacobi e un memento, care ne-a costat prea mult ca să nu fie înțeles. A. B.

Răspândiți Societatea de Măine

Serbarea desvelirii bustului lui G. Barițiu, mutat în fața Asociațiunii

Ani de-a rândul li s'a strâns inima românilor, când au trecut în Sibiu pe lângă bustul lui G. Barițiu, închis după zăbrelele grădinei internatului Asociațiunii. Atunci când a fost ridicat, neomenia sașilor nu a lăsat să-l pună în fața Muzeului Asociațiunii, în mijlocul parcului mic.

Dela 1919 incoace, în fiecare an am așteptat să-l vedem scos și pus la locul meritat. Asociațiunea și-a scuzat întârzierea prin lipsa mijloacelor bănești. Primăriei Sibiului — tot așa de săsească ca și sub vechiul regim — nici prin gând nu i-a trecut să corecteze neomenia înaintașilor, cari au refuzat să dea teren pentru așezarea bustului în parcul cel mic, făcând ea aceasta mutare.

Și poate că mutarea bustului lui Barițiu întârzie încă câțiva ani dacă Asociațiunea comercianților români din Sibiu prin inițiativa dlui Nedoviceanu dir. de bancă nu aduna banii trebuitori cheltuielilor de mutare. Cu concursul prefectului de județ A. Boiu și apoi și al primăriei orașului, care solicitată a dat terenul cerut, bustul a fost mutat și pus pe un soclu mai înălțat cu 1 metru.

În ziua de Duminecă 5 Oct c. în prezența întregului comitet al Astreii, autorităților și unui numeros public românesc bustul s'a redescvilit cu toată solemnitatea.

Serbarea s'a început cu un imn de mulțămire de Beethoven, cântat de corul Reuniunii române de muzică, sub conducerea profesorului Oancea. Solemnitatea cântării a adus tuturora o potrivită dispoziție sufletească.

Cel dintâi a vorbit dl dr. G. Preda președintele despărțământului Sibiu, pentru a arăta cauzele cari au împiedecat până acum mutarea și pentru a aduce mulțămite Asociației Comercianților Români din Sibiu — dsa din greșală a zis Sfatul Negustoresc — apoi dlui prefect și primăriei orașului pentru terenul dat.

Luând cuvântul dl. V. Goldiș președintele Astreii a ținut o înălțătoare cuvântare, publicată în partea primă a revistei noastre. Dl Goldiș încheie cu cuvintele „dle Primar

al orașului Sibiu, Te rog să primești de astăzi înainte această statuie în ocrotirea dtale și a acestui oraș“.

Dl primar răspunde că primește cu vie bucurie în ocrotire acest bust și i va da cea mai bună îngrijire.

Corul cântă, „sfânta zi de libertate frați români a răsărit“, tot atât de potrivită momentului ca și imnul de la început.

Serbării i-a lipsit însă un decor. Nici o floare și nici o creangă de verdeață, nu a împodobit soclul bustului. Singurul care a depus un

buchet de flori a fost un strănepot al marelui bărbat, micuțul Gh. Barițiu fiul de 3 ani al dlui dr. Barițiu din Cluj. Când a depus buchetul serbarea se isprăvise așa că n'a servit în deajuns ca înfruntare nici organizatorilor serbării, nici reuniunilor de femei din Sibiu, cari au uitat să depună o floare în semn de închinare memoriei lui G. Barițiu. Nu e cel dintâi semn de neatențiune al sibienilor, așa că surprinderea nu-i mare.

D. Antal

IN PREAJMA DESCHIDERII OPEREI

Opera Română din Cluj, în scurta-i existență de până acum s'a infiltrat adânc în viața orașului, mult mai adânc decât și-ar fi putut cineva închipui judecând chiar în cel mai optimist mod. Aceasta este o dovadă că ea a corespuns unei necesități simțite și că și-a îndeplinit rolul ce-l avea cu merit. Luptând cu greutate, unele prevăzute, altele mai greu de învins fiindcă nu se aștepta la ele nimenea, opera în preajma deschiderii stagiunii a cincea are înscris în bilanțul său de către publicul resunoscător un excident moral însemnat, chiar ținând seamă de mai puțin intensă activitate din cel din urmă an.

Cauzele activității mai reduse decât în ceilalți ani nu trebuie să le mai spunem. Publicul știe că în majoritatea lor au fost independente de voința ori acțiunea conducătorilor operii.

Noua stagiune, se anunță bogată în programul conducătorilor. Trist e însă că din nou au intervenit piedeci externe, din cauza cărora s'a amânat și deschiderea anunțată pentru primele zile ale lui Octombrie.

Se știe că la sfârșitul stagiunii trecute un însemnat număr de orchestrați și-au părăsit posturile. Direcția operii a făcut angajamente noi la Viena și Praga, e drept, cu mare greutate fiindcă orchestrații plecați răspândind vești rele despre situația lor la Cluj, prin vorbă și articole în ziarele sindicatului orchestraților, au provocat un quasi boicot al colegilor lor, împotriva Cujului. Situația a fost însă lămurită, angajamentele încheiate, așa că speranțele că vom avea o orchestră superioasă erau îndreptățite. Dar, orchestrații angajați din Praga n'au sosit nici la termenul fixat, nici de atunci până azi. În momentul actual nu putem ști încă în ce fel se va soluționa criza orchestrei.

Cu toate acestea, soliștii, corul, baletul sunt în plină activitate în vederea noii stagiuni. „Carmen“ opera atât de iubită la Cluj a lui Bizet s'a repetat în vederea reluării ei. Cu ea se va deschide stagiunea. Se mai repetă „Făt-Frumos“, atât de îngrabă pregătită pentru anul trecut. În rolul Ilenei Cosinzene va apare anul acesta Dna Sudețeanu. E preparată pentru reprezentare lucrarea atât de fin stilizată a dlui Tiberiu Bredeceanu: „Seara rare“. „E ca un buchet de flori fragede această muzică“ îmi spunea mai demult dl C. Pavel, care cântă rolul principal. Și caracterizarea e complex justificată, fapt care l va constata și publicul.

E preparată și a treia operă a revoluționului în ale artei, Richard Wagner.

După *Tanhäuser* și *Lohengrin*, *Walkiria* este o ultimă probă pentru ansamblul Clujului. Din primele s'a făcut constatarea că elementele operii noastre în scurt timp și-au însușit rutină suficientă și pentru cerințele mari ale bucășilor „grele“. *Walkiria* de sigur va întări numai acest crez.

În afară de aceste opere complet pregătite se mai repetă „Lakmé“ și o operă de Tsaikovsky.

În decursul noii stagiuni se vor relua operele din repertoriul anilor precedenți. Distribuția unora va fi schimbată, în urmă plecării unor elemente sau în vederea debuturilor elementelor noi.

Nu știm, dacă se va relua „Traviata“ cântată numai acum doi ani, întrucât problema unei cântărețe-colorature în locul dnei Dicescu, nu s'a rezolvat încă.

La pupitru vom vedea anul acesta pe dnii Bobescu, Klee, iar în locul dlui Schüller, plecat în America, pe noul maestru Kellerman care va dirija și spectacolul de deschidere ce va avea loc imediat ce într'un fel ori altul se va soluționa chestiunea orchestraților. A. B.

P. S. În momentul încheierii revistei primim știrea că Operă se va deschide Vineri, 9 Octombrie cu „Carmen“. Nu cunoaștem încă felul în care s'a rezolvit criza orchestrei.

O seară de adio și un debut. Jota trecută maestrul Schüller, fiștul șef al orchestrei operii române, a ținut o conferință interesantă despre compozitorul Wolff și a executat la pian numeroase lied-uri germane, însoțite de ample explicații. N'a fost o conferință după toate regulile, însă publicul a urmărit cu interes și bună dispoziție pe maestrul capricios care sărea dela o idee la alta, se plimba agitat, schița gesturi largi și cu un glas voluminos înfona accente spre de sentiment. Timp de trei ore maestrul Schüller a întreținut cu umor publicul clujean, care a ținut să participe în număr frumos la această seară de adio, căci d. Schüller părăsește România. Pentru interpretarea cu vocea a alei ope d. Veturia O. Ghibu. Publicul a avut în fața sa o cântăreață instruită, cu talent și cultură muzicală. A fost o surprindere generală. Debutul dnei Ghibu a făcut dovada pregătirii tehnice și vocale plăcute. Bine a făcut că a apărut la timp. Oricât de târziu. Niciodată nu este de altfel prea târziu. Dorim dnei Ghibu succes și să o vedem secerând aplauze la rampa operii române din Cluj.

CRONICA ARTISTICĂ

Floarea de lămâiță

— Comedie în 3 acte de A. Birabeau și G. Dolley,
trad. de G. Mihăescu —

... Și fiindcă ziarele locale, Patria și Înfrățirea, au spus atâtea vorbe bune despre izbânda acestei premere, să ni-se îngăduie să nu le mai repetăm, ci să spunem altele, și bune și mai puțin bune.

Floarea de lămâiță este o comedie de intrigă, căci de aici răsare tot sentimentul fundamental al operei: Felul în care se combină diferitele momente ale acțiunii, provoacă acea schimbare a situației personajilor, care trezește și susține continuu, precis, în sufletul spectatorilor — sentimentul veseliei din această operă. Persoanele, prin ele însele, ne interesează prea puțin. Ori care din ele nu e altceva decât un mijloc de complicare a intrigei.

Pe de altă parte conținutul, cu ajutorul căruia se desfășoară sentimentul veseliei din această operă, iarăș este de prea puțin interes.

Un tânăr, Raymond le Hochet (dl. Mihăilescu-Brăila) se căsătorește cu o vânzătoare dintr-o prăvălie, Madelaine (d-na Jeana Popovici-Voina) și nu cutează să înștiințeze despre aceasta și pe tatăl său, un procuror cu înfățișare severă și rigidă, Le Hochet de Mericourt (dl. Neamțu-Ottonel). Silit de stăruințele nevestei sale, Raymond se hotărăște să descopere tatălului său fapta sa. Dar când se găsește față în față cu bătrânul Le Hochet, care sosise pe neașteptate la Paris curajul îi pierde. Situația e mai critică când află că tatăl aduse cu sine și-o fată din familie bună, ca să i-o dea soție, dra René, Dra Caracioni). Se hotărăse chiar și logodna. Dar spre norocul lui Raymond, René înțelege legăturile ce sunt între el și Madelaine, prezentată dactilografă, și renunță la căsătorie. În sfârșit, înțeleg și bătrânul tot ce tănuia Raymond, înțelegea, iartă și dă binecuvântarea căsătoriei fiului cu Madelaine.

Un conținut care are așa de puțin note comune cu atmosfera sulfetească în care trăesc spectatorii teatrului din Cluj (nu vorbesc de subînțelesurile cari se desprind din anumite confuzii sau din șoptitele la ureche înțelese și apreciate prea bine și pe aici).

Cu toată lipsa de înrudire între interesul pe care-l trezește acest cuprins și între interesul pe care credem că-l are publicul de-aci, reprezentanța acestei comedii a fost primită cu entuziasm.

Aceasta nu din pricina conținutului, ci din pricina „Jocului” artiștilor. Conținutul superior, desăvârșit al unora și pe alocurea potrovit al altora.

Și desigur că toți câți au asistat la această reprezentație, ori de câte ori și-or aminti de ea, vor simți desenându-se limpede, sigură, impresionantă înaintea lor, marea artă a dlui Neamțu-Ottonel (Le Hochet de Mericourt) Adevărat că imbinarea deosebitelor momente ale acțiunii câștigă în interes deodată cu apariția acestui personaj; adevărat că intriga comediei este legată mai ales de mișcările acestui personaj, care schimbă continuu starea deosebitelor personajii, — dar totul deprinde de felul cum se mișcă acest personaj. Observați: îndată ce intră el, scena se schimbă; orice mișcare a lui orice gest, orice privire peste ochelari, orice „salut...” „fără să salute...” îi dau o emoțiune atât de vie și de ca-

racteristică că te fură cu sine, aproape numai cu sine. Îl simți cum pipăie, cum amenință cu privirea, cu vorba, aci do-moală și apadată, aci brutală în indignarea sa (și-mi amintesc că publicul a aplaudat în clipa aceea împiedecându-l fără ca el să-și fi pierdut cumpătul?), aci duios în zimbetul de iertare ce-l împarte vino-vașilor. Și toată această nesfârșită serie de simțiri umane, o străbate sigur. Fără nici a deviere, — de aceea Neamțu-Ottonel ne copleșește sufletul și ne face să rădem și se trăim în sentimentul veseliei răsărit din situațiile comice ale acestei piese...

De sigur, motivul stă în arta sa, care nu imitează și mai ales nu se imitează schimbând doar măștile, ci produce totdeauna ceva nou, original,

Mulțumită talentului său, ajutat în seara aceea de-al dlui Ionescu Ghibericon, am trecut ușor peste momentele de... comic prea de supra frață, ca să nu zic astfel, ale dlui Mihăilescu—Băila și ici-colo ale dnei Jeana Popovici-Voina, cari uneori prea au arătat că înțeleg că sunt comici... și râdea ei de ei. Apoi, dacă râd ei de ei, nu mai putem râde noi. Căci râsul răare din contrastul între aparențe și realitate. Iar la ei a lipsit acesta (și ne amintim scenele când se logodesc ei doi.)

Firește, acestea sunt numai note mici, unde trezite de o neatenție, care totuși i-a pedesit, lipsindu-i de darul de-a ne fi putut trezi o admirație egală cu aceea pe care o păstrăm pentru ceilalți doi. (— Fiind vorba de dl Mihăilescu — Brăila îmi vine să mă întreb încă odată: a fost o mică neatenție sau e ceva inerent firii dsale de artist?)

Dna Jeana Popovici-Voina sperăm că ne va da prilejul să stăruim asupra jocului dsale, după o noua reprezentare a acestei piese.

Dna Ajena Rely a redat bine duioșia... unei... părăsite îmbătrânite, copleșită de fiorul dulce al unor amintiri cari nu mai învie — dna Silvia-Jipescu-Hodoș a fost vioaie și sigură. Dna Stănescu prea a exagerat lipsa de relief a mamei.

Alături de „Viforul” în care am ruga pe Oana să-și rețină puțin intenzitatea de bas a vocii când și amintește de Ștefan și când blestemă pe Ștefăniță, iar Ștefăniță l-am vrea mai puțin grăbit și mai pătruns de ceea ce însemnează comunicativitate sulfetească — și de ce acel „fite-ce” al lui Delavrancea nu s'ar exprima prin „fie-ce”, care ar înlocui astfel singurul element neesteic de limbă din admirabila limbă a lui Delavrancea din această piesă? „Floarea de lămâiță” va fi pentru „artiștii” noștri prilejuri de artă înaltă, iar pentru spectatorii, de admirație fără șgărcenie.

George Șerban

IN BUCUREȘTI
depozițul revistei
SOCIETATEA DE MÂINE

este în strada Zaharie no. 3.

D. MIHAIL BOTE este autorizată
cu încasarea abonamentelor.

DIN DICȚIONARUL GREȘELILOR
NOASTRE DE LIMBĂ

VIII.

O foarte elocventă dovadă de bunul plac care stăpânește azi ortografia românească e și scrierea formelor negative, create cu ajutorul prefixului *ne*.

Academia scrie: *neîmpăcat*, *neîndurare*, etc. într'un cuvânt.

Ziarisții însă și chiar unii scriitori se cred îndreptățiți să dea toată independența prefixului *ne*.

Sunt la îndemână oricui exemple ca: contact *ne întrerupt* (Univ. 3 Sept. pg. 1. c. 1); grupșoarele *ne aparente* (N. R. nr. 208 pg. 1. c. 2); *ne având* posibilitatea să-l ajutăm (Adev. 21 Aug. pg. 4 c. 4); adunarea *ne aprobând* acordurile dela Londra, și-a semnat singură decretul fatal (N. R. 196. Sit. ext.); *ne mergând* un asemenea mecanism, *ne având* cine să-i controleze (N. R. 137. pg. 1. col. 3); *ne dîscuțând* doctrina proclamată (N. R. 151, pg. 1. c. 4). S'a remarcat lipsa românilor intelectuali, *ne fiind* invitați de prefect (N. R. 155 p. 2. c. 4); *ne având* nici o posibilitate de a-l împiedeca (N. R. 203 p. 1. c. 6).

ne tăbutînd (Lovinescu. Critice VIII pg. 126 *ne intrînd* în... (idem pg. 160).

Și mai noștine sunt însă următoarele combinațiuni: *nemat pomenită* (Beldiceanu: vol. „Ospățul” p. 158). Tot așa în N. R. nr. 211 pg. 1. col. 1) etc. este *nemat auzit* cu un ziar etc. (Viitorul dela 4 Sept. pg. 3. c. 2), *nemat auzit* avertisment (Aurora 13 Sept. art. prim. col. 1), *n-mai văzut* (N. R. 157 pg. 1. c. 3), numai șirul de căruțe, *nemat socotînd*, prietenii, se întindea fără întrerupere etc. (N. R. 172 pg. 2. c. 4). etc. etc.

Există o regulă dela care nu se admit excepțiuni: *Nu se poate scrie ca vorbă separată nici un cuvânt care n'are nici un înțeles.*

Ce însemnează, Vă rog, în românește: *nemat*? Nimic. Atunci pe ce-și întemeiază autorii fragmentelor de citate de mai sus scrierea acestui cuvânt ca vorbă separată? Pe dicționarul d-lui Șăineanu? Suntem foarte curioși de explicare

Nu sunt mai norocoși în dibuirea lor nici cei care scriu: *ne întrerupt*, *ne aparente*, *ne având* etc. fiindcă, dacă celelalte prefixe le scriem legate de cuvintele înaintea cărora le punem (*străbat*, *răstorn*, *desfac*, *contrag*, *transport*, *așin*, *reduc*, etc) ce ne îndrituiește să facem excepție numai cu *ne*? — când suntem siguri, că în alte vorbe, chiar cei vizați m'i sus, nu-și aplică subredul principiu ortografic. D. ex. în scrierea vorbelor: *nestatornic*, *nevinovată*, *necinstită*, *nedreptate*, *nemurire*, *nemăncat*, și *nebăut*, *nenorocos*, *nesocotesc* pe cineva, etc.

Dacă ne-am lua după aceștia ar însemna să aprobăm și felul de a îmbucătăți cuvintele al unor școlari din clasele inferioare (îa punge, în frunt, des chid, des tup, în cepe, etc.)

Vom scrie deci: *neîntrerupt*, *neaparente*, *neavând*, *neaprobând*, etc. apoi: *ne mai pomenit*, *ne mai auzit* sau: lucru *nemat-pomenit*, *nematauzit* (într'un cuvânt), dar, în cazul acesta, să fim consecvenți.

Complementul circumstanțial însă, format în legătură cu adv. *mai*, îl vom scrie în trei vorbe. Deci: Numai șirul de căruțe, *ne mai socotînd* prietenii, se întindea fără întrerupere.

Tot așa: *ne mai lungînd* vorba, *ne mai putînd* aștepta, am plecat etc.

Axente-Bancu.

FAPTE ȘI OBSERVAȚIUNI SĂPTĂMĂNALE

In ajutorul tineretului școlar

Ne saltă inima de bucurie când vedem interesul țărânimii față de școală. Să nu ne oprim însă aici, ci să pătrundem lucrurile mai adânc și să ne întrebăm dacă tineretul școlăresc are din ce trăi, dacă nu îndură privațiuni cari îi iau toată vloga, vigoarea fizică și intelectuală cu care este înzestrat dela natură. Statul face mult, acordă burse, însă resursele sale sunt limitate. Este datorica societății să continue opera, să se organizeze pentru a ajuta în mod efectiv vlăstarele cari se desprind din lumea satelor și iau cu avânt și îndrăzneală drumurile întrechiate ale vieții de intelectual. Cu infomețați și desamăgiți, nu se face cultură.

Ne gândim la institutele noastre financiare, cari pot să facă mult în această privință, chiar cu riscul de a diminua dividendele grase ale acționarilor și membrilor din consiliile de administrație. În Cluj sucursala băncii Albina acordă o subvenție de 5000 lei anual pentru elevii școlii superioare de comerț, iar deunăzi Banca Centrală de industrie și comerț a dăruit 4 burse în valoare de 12.000 lei pentru elevii școlii de conductori tehnici. Sunt gesturi cari se laudă dela sine și vom semnala cu plăcere orice dar și ajutor pentru tineret — nădejdea zilelor noastre de mâine.

Horia Trandafir.

Un act de dreptate. Înalta Curte de Casație s'a pronunțat zilele acestea în chestia Orfelinatlui Terezian din Sibiu, pe care Statul român l-a luat anii trecuți dela Statul romano-catolic ardelean, întrebându-l pentru adăpostirea orfanilor din războiu. Statul catolic a dat în judecată Statul român, dar la primele instanțe a pierdut procesul. Acum l-a pierdut definitiv și la Casație. Aceasta a stabilit că imobilul din chestiune nu era al catolicilor ci al statului unguresc, al cărui loc l-a luat Statul român. Statul catolic era pur și simplu administratorul imobilului.

Sentiința Curții de casație în chestia orfelinatlui din Sibiu este cu atât mai importantă cu cât este primul cuvânt al justiției imparțiale în chestia averilor publice administrate de Statul catolic exclusiv pentru credincioșii catolici din Transilvania. Chestiunea acestor averi a fost relevată în anul trecut de către dl Onisifor Ghibu, într'o broșură, care la timpul său a avut un puternic răsunet în opinia publică. În iarna trecută dl Ghibu a revenit asupra chestiunii într'o lucrare marcă (Catolicismul unguresc în Transilvania și Politica religioasă a Statului român), care a avut ecoul cuvenit și în debaterile Senatului dela București. Sesiizat de aceste, guvernul a promis că va cerceta chestiunea cu deamănunt și va lua măsurile convenite, totuși până acum chestiunea n'a ajuns să fie rezolvită. Decisiunea Casației dă acum mână liberă organelor Statului să-și afirme drepturile, recunoscute odată, pe toate terenele, preluând dela Statul catolic tot ceea ce statul unguresc îi dăduse exclusiv supt titlul de administrare.

O barbarie. Autoritățile de stat au aflat de bine să rechiziționeze pentru trebuințele școlare ale populației din Sighetul Marmășană își avea, dela 1861 incoace, merituosul ei „convict” care a dat adăpost aproape tuturor elevilor români dela școlile secundare din capitala Maramurășului.

În principiu nu poate fi zis nimic împotriva schimbării destinațiunii unui imobil. Dacă interesele superioare ale statului cer ca în locul unui internat pentru copii români să se deschidă o școală pentru copii evrei — foarte bine! Să se deschidă! Dar pentru Dumnezeu. Domnilor dela conducerea învățământului și a culturii din țara lui Dragoș, pentru o operațiune atât de binevenită din punct de vedere național, alegeți-vă metode mai civilizate! Căci felul cum aji „ocupat” localul din chestiune compromite pentru totdeauna reșimul românesc.

Inchipuți-vă pe revizorul școlar al județului însoțit de poliție și de peste o sută de elevi de școală primară, mergând să ia cu puterea în posesie localul dela o veche și vrednică societate culturală românească, care își apără cu îndărătnicie pe cei vr'o 50—60 de alumni români ai ei pe cari nu vrea să-i lăse să fie aruncați în stradă.

Un astfel de spectacol cred că nu s'a mai pomenit și dl revizor școlar Didinescu care o jucat rolul principal în această penibilă afacere, este vrednic să treacă la nemurire dimpreună cu stăpânii deale pentru admirabilele metode cu care respândește cultura românească în Maramurăș.

Cultura corectorului. Răspunderea corectorului nu este mai mică decât a directorului. Rău se face dacă nu se acordă cuvenita atenție acestei munci anonime atât de anevoioase. Organul uniunei muncitorilor grafici din România, *Typograph*, scrie în această privință un judicios articol, plin cu exemple edificatoare culese din studii de specialitate. Între altele se spune cu atâtă dreptate: „corectorul trebuie să dispună de cunoștinți generale, enciclopedice, trebuie să cunoască 1—2 limbi străine, pe lângă cari, pe cât se poate, și una antică, ca să nu fie nevoit a consulta în continuu lexicoanele, și să fie „citiți” pe toate terenele.” Și mai departe: „corectorul are o datorie grea. El trebuie să observe și îndrepteze dela autor până la mașinist greșelile tuturor acelor, cari au colaborat înaintea lui la produsul grafic. El este așazicând „ingerul păzitor”, „redactor” responsabil” al tipografiei. Toate momentele acestea trebuiesc luate în considerare la aprecierea muncii corectorului, care trebuie să-și încorde atențiunea ore întregi, care trebuie să fie atent asupra tuturor amănuntelor. De aceea cinste, celui ce i-se cuvine cinste, și deplină recunoștință „ingerului păzitor” al tipografiei.” Ne pare bine că putem citi rânduri atât de inteligente în foaia oficială a tipografilor noștri.

Presă independentă. Publicul are dreptate când acordă mai multă creza foilor independente. O atmosferă de respirație liberă, de ventilație plăcută întâlnește

acolo, un spirit critic mai ager, mai multă vervă spirituală. Informațiunile nu sunt trecute prin prizma vederilor de partid, ci se apropie mai mult de realitate. Deaceea citim cu plăcere foaia bihoreană *Beiușul*, în care păsim atitudini de franchețe cari o fac simpatică, vioaie, colorată. Numărul din urmă depildă ne aduce pe pagina primă trei articole pline de bun simț și judecată obiectivă, referitor la personalitatea d-lui N. Titulescu, la abuserile administrative și unificarea legislativă. Facem o remarcă pe care o credem necesară, pentru a încuraja presa ce înțelege să se consacre cu devotamentul profesional înterreselor publice.

Institutul Recunoștinței. — Una din cele mai bune foi populare ce le avem, *Unirea Poporului* din Blaj (care a publicat deallfel un splendid reportaj al desfășurării serbărilor lui Avram Iancu, poate cel mai poetic și detaliat) ne aduce știrea că au început lucrările de edificare a Institutului Recunoștinței. Din inițiativa I. P. S. Sale mitropolitului Vasile al Blajului se pun temeliele unui splendid palat în care să se adăpostească o serie întregă de școli pentru fete, dela liceu până la măestrii diferite, cu un internat condus de călugărițe românce. S'au strâns din voia liberă a publicului peste 3 milioane lei până acum. Societatea a răspuns călduros la apelul înaltului prelat, dându-și seama de importanța culturală și socială a unei asemenea instituții. De sigur că obolurile vor continua.

AFORISMELE
PREZIDENTULUI COOLIDGE

Cei care au primit o educație liberală ar trebui să fie primii care să-și susțină stindardul civilizării; sau educația lor este un faliment.

Educația trebuie să dea nu numai puterea, ci și direcția; ea trebuie să guverneze omul întreg, căci altminteri nu și-a atins scopul.

Am pierdut respectul pentru învățământul din vocațiune și nu-l facem decât pentru bani.

Toată legislația să recunoască dreptul omului de a naște, de a fi bine nutrit, bine educat, bine întreținut și bine plătit.

Democrația nu este desmințire a dreptului divin al regilor, ci ea îi adaogă dreptul divin al tuturor oamenilor.

Moldovan croitor
de dame
Cluj, Piața Unirii 10.

S'a deschis în parte marele magazin
Cluj, Calea Regele Ferdinand No. 5.
Telefon 479.

EUGENSZABÓ

Prețuri fixe!

al specialităților de
modă de dame
Telefon 479.

SĂPTĂMÂNĂ ECONOMICĂ - FINANCIARĂ

REFACEREA

— CALEA CE DUCE LA EA —

Toți economiștii, toți oamenii politici nu au și nici nu pot avea altă preocupare, decât a căuta mijloacele cele mai nimerite, cele mai eficace pentru a repara urmările dezastruoase ale războiului. E se înțelege, vorba de urmările materiale ale războiului și este indiscutabil că din acest punct de vedere războiul însemnează un cumplit de mare dezastru.

Dar ce constatăm?

Constatăm că eforturile ce se fac pentru refacere, pentru reintrarea în starea normală, nu dau rezultate mulțumitoare și că, deși au trecut ani de zile dela războiu, suntem încă departe de a ne fi refăcut; ba că uneori avem chiar impresia, că în loc de a ne apropia de starea normală spre care tindem, ne depărtăm de ea.

Care poate fi cauza neisbutilii acțiunii noastre?

Cauza stă, după noi, mai întâi într-o nedumerire în care ne găsim. Oricât de firească ni se pare tendința de a reintra în acel normal, așa precum îndeobște îl înțelegem, n'ar fi oare de discutat și de văzut, dacă în genere acea tendință este îndreptătilă, iar apoi, și mai cu seamă, dacă este realizabilă? Căci ne întrebăm, fost-a oare starea înainte de războiu astfel încât să poată forma un ideal, la care să năzuim din nou? Și apoi și mai cu seamă: ne găsim oare în posibilitatea de a refăce starea de lucruri cum era înainte de războiu sau a înfăptui o stare analogă?

Fără a stăruii prea mult asupra acestor obiectiuni, temeinicia lor nu poate fi totuși contestată când ne dăm seama de unele schimbări cu caracter permanent, provocate de războiu, precum este desființarea proprietății latifundiare sau valorificarea potențată a muncii manuale, căci dau o structură nouă vieții economice și sociale, sau când ne gândim la tendințele stăruitoare din toate țările spre o premenire radicală a organizației politice.

Nu credem că putem fi desmințiți, când afirmăm că în toate discuțiile privitoare la criză în general sau privitoare numai la una din manifestările ei, în toate aceste discuțiuni, în presă, în parlament, în conferințe și în congrese și chiar în lucrările specialiștilor se caută de dreptul remedii, îndreptări, deslegări, fără să se fi determinat mai întâi cu precizie obiectul preocupării, obiectul pus în discuțiune. Vorbim spre pildă de valută, sau de finanțe, sau de scumpete — însă nu ne oprim ca să fixăm întâi ce înțelegem sub aceste noțiuni, cari anume stări de fapt corespund acestor noțiuni, ci trecem imediat la căutarea mijloacelor prin cari s'ar putea ridica leul, prin cari s'ar putea eteni traiul. Acest mod grăbit de a trata chestiunile corespunde, ce e drept, cu vremurile de acum, cu epoca incompetenței și iresponsabilității în care trăim, însă el nu poate duce decât la rezultate sau deadreptul negative sau, în tot cazul, nesigure și confuze.

Criza de care suntem bătuiți este negreșit în totalitatea ei un rezultat, un efect al războiului. Dar acest fapt nu implică în mod necesar că criza ar forma o singură și unitară problemă. Dimpotrivă putem constata că criza se prezintă ca un complex de stări de lucruri, de fe-

nomene cari, în manifestările lor, se deosebesc și se disting între ele cu destulă claritate.

Să înșirăm unele din aceste fenomene, așa precum le cunoaștem din experiența noastră zilnică: scăderea valorii monetei naționale; oscilațiunea cursului acestei monete; lipsa de numerar; urecarea dobânzei; lipsa creditului; scăderea titlurilor, acțiunilor și obligațiunilor; scăderea rentelor; majorarea impozitelor; insuficiența veniturilor Statului; urecarea salariilor; scumpirea traiului; scăderea producțiunii; scăderea exportului; greutatea transporturilor; scumpirea și criza locuințelor; specula . . .

Lăsăm aceasta listă deschisă, însă să ne dăm bine seama că oricâte adăogiri am mai face, procedând la examinarea și clasarea tuturor fenomenelor înșirate în această listă, vom obține în mod invariabil trei categorii de fenomene și anume: 1. fenomene privitoare la monetă, 2. fenomene privitoare la finanțele publice și 3. fenomene privitoare la producțiunea și consumațiunea averilor. Vom zice deci că criza, ca urmare materială a războiului se prezintă sub trei anumite aspecte: 1. ca o tulburare produsă de starea anormală a monetei, 2. ca o desechilibrare a finanțelor publice și 3. ca o tulburare a organismului economic, dând astfel naștere la trei probleme distincte și anume:

1. Problema monetară.
2. Problema financiară.
3. Problema economică.

Aceasta scindare a crizei în trei probleme diferite corespunde și unor stări de fapt existente sau, în tot cazul, posibile, căci nimic mai ușor decât a constata sau a ne imagina țări cu o monetă bună și cu deficite bugetare și o situație economică zdruncinată, precum țări cu o monetă depreciată și cu finanțe echilibrate, și chiar țări cu o situație economică relativ bună și cu monetă și finanțe avariate. Și pentru a da exemple: avem Elveția cu monetă intactă, dar cu deficite bugetare și o situație economică zdruncinată; în aceeași categorie ar intra Anglia; avem Cehoslovacia cu monetă depreciată însă cu finanțe echilibrate; și avem Franța cu o situație economică relativ bună, dar cu monetă avariata și finanțe desechilibrate.

Tot așa nu putem desigur considera ca o imposibilitate ridicarea economică a unei țări — spre pildă a Rusiei, a Poloniei, a României — fără ca ea să-și fi restabilit monetă sau fără să-și fi putut echilibra bugetul; și nu mai puțin posibilă este restabilirea în chiar toate statele a monetei, fără ca ele să-și fi îmbunătățit situația economică și financiară.

Intre cele trei stări corupunzătoare celor trei probleme nu există deci o relațiune directă, necesară, imuabilă, matematică, în sensul că o excelentă situație economică aducă dela sine restabilirea monetei sau asanarea finanțelor; sau că restabilirea monetei ar restabili starea economică sau financiară; sau restabilirea finanțelor ar avea urmare necesară restabilirea monetei sau a stării economice.

Și totuși nu negăm însăși influențarea reciprocă între cele trei stări, în felul că îmbunătățirea sau restabilirea uneia înlesnește îmbunătățirea sau restabilirea alteia. Cine ar putea spre pildă tăgădui legătura ce există între criza economică și între

situația financiară sau cursul monetei, și cine n'are convingerea că o ameliorare a situației economice ar înlesni deslegarea problemei financiare sau restabilirea monetei? Sau cine ar putea tăgădui influența situației financiare asupra cursului monetei sau invers a acestuia asupra celei dintâi?

În rezumat, ceea ce vrem să demonstrăm este că criza, fiind o noțiune vagă și nedefinită, nu constituie ea însăși o problemă în sens științific; că ea se precizează și concretizează abia când este privită sub forma celor trei categorii de fenomene sub cari se manifestă și acțiunează, adică sub forma problemei monetare, financiare sau economice, și că abia aceste pot fi obiectul unui examen riguros științific, care poate da rezultate pozitive și duce la deslegări sigure și precise.

Determinarea crizei ni este deci dată prin aceasta scindare încât, oricâteori se discută despre criză trebuie să fim bine lămurii, trebuie să se precizeze care anume problemă este pusă în discuțiune: problema monetară, financiară sau economică.

Stăruim cu toată tăria asupra acestui punct, căci el formează baza oricărei discuțiuni metodice și indică drumul sigur ce duce la îndreptare, la normalizare, la refacere.

Importanța ce dăm acestei chestiuni de metodă nu are nevoie de nici un fel de justificare când ne dăm seama de rezultatele negative ale discuțiunilor de până acum, de haosul și desorientarea ce domină în genere în privire la mijloacele de întrebuițat pentru refacerea țării după dezastrul războiului mondial. Chiar acolo unde am putea constata o ameliorare, ea este rezultatul mai mult al încercărilor empirice și hazardului decât opera unei acțiuni conștiente și de convingere.

Pentru a da un exemplu, ne referim la confuziunea ce există în special în privința chestiunii monetare și chestiunii financiare și cum, nededspărându-le, nu se poate ajunge le o vedere limpede nici asupra uneia din ele. Orice discuțiune referitoare la finanțe începe cu valuta, se învârtă în jurul ei și se termină tot cu ea, căci valuta ar fi cauza tutulor relelor de cari suferim, ea ar fi efectul acestor rele, precum tot ea ar fi și reflexul întregii noastre situațiuni economice-politice — ea însăși rămânând totuși pentru cei mai mulți, ca că nu zicem pentru toți, o enigmă neînțeleasă și fără deslegare.

Recapitulând constatăm deci, că criza, adică starea anormală creată de războiu, nu poate fi înlăturată decât printr-o acțiune întemeiată pe un plan corăspunzător împrejurărilor de fapt; că acest plan nu poate fi întocmit decât după cunoașterea și determinarea acestei stări anormale; că aceasta determinare constă în scindarea crizei între probleme distincte și că în consecință, înlăturarea crizei, normalizarea, refacerea constă în determinarea și apoi deslegarea acestor trei probleme: monetară, financiară și economică.

E o constatare simplă, dar care nu știu să fi fost făcută și care totuși trebuia făcută, spre a pune ordine în discuțiunile ce privesc chestiunea cea mai de căpetenie a vremurilor de acum.

Const. Brăileanu

Bibliografie

A apărut în editura „CARTEA ROMÂNEASCĂ”: Pagini alese No 168. — *Avram Iancu*. — Pagini de Goruș, Păra, Sorică etc. Prețul Lei 2.50.

BIBLIOTECA MIHAIȘA No. 110. — Sistemul Sălar vol. I. de Charles Lane Poor. Prețul Lei 6.—

Pagini alese No. 167. — Povestea Povestelor de C. Stămăni. Prețul Lei 2.50.

Pagini alese No. 168. — Povestea Crinului de I. Drăgoslav. Prețul Lei 2.50.

De vânzare la principalele Librării din țară.

Doctor G. Sglimbea

foșt asistent univ. la Paris (prof. Gossel) operațiuni chirurgicale, boli de femeii, faterii, genito-urinare sifilis.

Consultațiuni: 9-12 str. Sf. N. Șelari 5
4-6 str. Armitească 35

BUCUREȘTI

SCHMOLL-PASTA
E CEĂ MAI BUNĂ CREMĂ DE GHETE
BRAȘOV, STR. LUNGĂ No. 59.

Doctorul OCTAVIAN C. PUȘCARIU

SPECIALIZAT LA PARIS

Boli Genito-Urinare,
Sifilis (Bărbați—Femei),
Cystoscopie, Uretroscopie,
Tratamente Electrice

Consultațiuni: 8-9 d. m. și 4-7 p. m.

BUCUREȘTI

Telefon 64-52 Str. Brezoiului 26 bis

Magazin de candelabre, pt. Ardeal S. A.
CLUJ, CAL. REG. FERDINAND II.

**Mare depozit de lămpi
și materii electrice!**

VÂNZARE EN-GROS ȘI EN-DETAIL

„LEBEDA” S. A.

In Cluj, Strada Iașilor No. 14

Prima fabrică română de PLAPOME, saltele,
vestiment de pân, val și penelă prelucrate de penel
aranjată cu curent electric

VITRINA CĂRȚILOR

ARDEALUL

INSTITUT DE ARTE GRAFICE SOC. ANON. CLUJ
Tipografie, Legătorie, Librărie, Turnătorie de litere

CENTRALA: Cluj, str. Memorandului 22. — Suc.: Tg. Mureș, Piața St. cel Mare 6.

Tipografia execută lucrări tipografice, imprimare, cărți, reviste, în cele mai bune și mai artistice condițiuni. Secția specială pentru lucrări în color, trichomie, tipărire a acțiunilor pentru societățile anonime, registre de bancă etc. — Librăria este asortată cu tot felul de cărți reviste românești și streine. — Mare depozit de furnituri de scris și rechizite școlare. — Articole și instrumente muzicale. Mașini de scris.

La librăria „ARDEALUL” din Cluj se găsește de vânzare următoarele cărți școlare aprobate de Ministerul Instrucției din București:

Pentru școlile primare:

	Prețul lei
Dr. Stroia-Lăpădatu-Crișan: <i>Abecedar partea I și II</i> , ed. VIII-a No. de aprobare 308/924	10.—
Dr. Stroia-Lăpădatu-Crișan: <i>Carte de cettre pt. cl. II-a</i> , No. de aprobare 364/924	15.—
Dr. Stroia-Lăpădatu-Crișan: <i>Carte de cettre pt. cl. III-a</i> , No. de aprobare 364/924	16.—
Dr. Stroia-Lăpădatu-Crișan: <i>Carte de cettre pt. cl. IV-a</i> , No. de aprobare 364/924	18.—
Dr. Stroia-Lăpădatu-Crișan: <i>Carte de cettre pt. cl. V. și VI.</i>	18.—
Ch. Boeriu și Gh. Codrea: <i>Abecedar fonomimic</i> ed. IV-a, No. de aprobare 21486/920	10.—
Gh. Boeriu și Gh. Codrea: <i>Metoda fonomimic</i>	15.—
P. Kiss-Dr. S. Mureșan: <i>Istoria Românilor pentru școlile primare</i> . Aprob. de Minist. Instr. București sub No. 148 090/923	20.—
Dr. Gh. Ioanovici și S. Mureșan: <i>Constituația Patriei pentru școlile primare</i> cl. V. VI-a, ed. II. No. de aprobare 35.809/922	18.—
Iuliu Crișan: <i>Geografia României</i> , pt. școlile primare. După sistemul cel mai ușor și mai pedagogic. Ilustrată cu nenumărate hărți și tablouri din frumusețile țării. No. de apr. 15.252/922	12.—
D. Lăpădatu-I. Crișan: <i>Carte de cettre pt. cl. I-a Școlilor de ucenici Industriali</i> , ed. I. No. apr. 7194/921	22.—
D. Lăpădatu-I. Crișan: <i>Carte de cettre pt. cl. II-a Școlilor de ucenici Industriali</i> , ed. I.	epuizat
Nou! Ing. T. Filibescu: <i>Carte de cettre pt. cl. III-a Școlilor de ucenici</i> , ed. I. No. de aprobare 208/924	32.—

Pentru școlile sec. medii, normale, etc.

Nou! Blaga-Nez: <i>Fizică pentru școlile medii și secundare inferioare</i> ed. II. cu 203 ilustr. Aprob. cu No. 209/924	42.—
Nou! A. Ciortea: <i>Fizică experimentală vol. I</i> , pentru școlile superioare	100.—
Nou! A. Ciortea: <i>Fizică experimentală vol. II-a</i> , pentru școlile superioare	80.—
Nou! Prof. Dr. Ioan Păpescu-Voitești: <i>Elemente de Geologie</i> , ed. II-a. Pentru curs superior al lic. Aprob. de Min. Instr. No. 269/IV-1921. Premiata de Acad. rom.	100.—
Nou! Valter Iancu: <i>Istoria Românilor pentru școlile secundare și normale</i> . No. de aprobare 192 C. P./924.	44.—
Romulus Demetrescu: <i>Elemente de Logică și Metodologie</i> , aprobată de Min. Instr. No. 1012/923	28.—
Văsile Vlăduț: <i>Curs complet de Stenografie Românească pentru toate școlile secundare, comerciale etc. și pt. privați</i> , ed. II-a.	15.—
Dr. Al. Borza: <i>Herbarul mic</i>	30.—
	40.—
A. Beța: <i>Teoria Matematică (principiile)</i>	40.—
T. Vulpescu: <i>Teoria Musicii</i>	20.—

CASĂ de VÂNZARE

2 camere, bătătoare, camera de alimente, grad și gradină de 1/8 juger. LUGOJ (Banat), Strada A. Vlaicu No. 2
Proprietarul: IOSIF KIAK.

**FABRICA DE CELULOZA
BRĂȘOVEANĂ**
SOCIETATE ANONIMA

ZĂRNEȘTI

FABRICA DE BERE S. A. DIN TURDA

FABRICAȚIA SPECIALĂ
COROANA

bere nutritoare din malț dublu
și

GLORIA

berea cea mai gustoasă și renumită

Fabrica : TURDA

Deposit general : CLUJ, Calea Dorobanților No. 11

Intreprinderile Forestiere Rom. S. A.
Cluj, Calea Regele Ferdinand 38

Se ocupă cu exploatarea
de păduri, cu industrializarea
lemnului și finanțarea
intreprinderilor
similare.

Capital social lei 65.000.000

Uzine: Leșnic, Coșnea, Cloșani, Valea
Drăganului (Poeni)

Fondate în anul
1868

**FABRICILE
DE MAȘINI SOC. AN.
A N D. R I E G E R**

Sibiu, Piața Lemnelor 5. și Târgul de Fân 1.

Telefon : Fabricile 252. Prăvălia I. 251.

Adresa telegrafică : Famarieg.

Toate solurile da mașini agricole ca : garnituri de tratat pentru mână cu mâna, cu cai și cu putere motorică, vânturături, trioare, mașini de sămănat porumb, greble de adunat fân și bucate, pluguri de diferite sisteme, mori pentru poame și struguri, teacuri pentru poame, struguri și semințe uleioase simple și hidraulice.

Mașini textile cu mașini de scărmanat lâna, lup scărmanator, darac, piua și mașini de răsucit.

Pompe ca : pompe de ridicat, pompe „Fauler“ pentru zămuri de gunoi, pompe aspiratoare, respingătoare pentru construcțiuni cu cilindri dubli. „Erika“ pompă cu lanț pentru fântâni, Piese de rezervă pentru toate mașinile.

Cel mai mare atelier de reparațiuni pentru construcțiuni de fier, instalațiuni de transmisuni, roți dințate etc.

Construcțiuni de mori și unelte ca : roți pentru apă, scute pentru morari, diverse piese pentru mori etc.

Turnătorie de fier și trburi se toarnă tot felul de piese din fontă pentru construcțiuni și mașinării după modelele proprii, sau modele străine, desenuri ori schițe dela cele mai mici până la 10.000 kg. o bucată, secțiune specială pentru tot felul de roți dințate. Secția specială pentru repararea locomotivelor și vagoanelor.

Depozit de tutori de presiune, bucăți fasonate, armături pentru fântâni, discuri pentru curele de transmisuni de prima calitate, motoare de benzină, tuburi pentru gaz, fitting, cărbuni de piatră și cocs.

Mare depozit de cherestea toate solurile și dimensiunile în lemnări de construcțiuni, scânduri, lați etc.

Cele mai bine asortate magazii și prăvălii de fierărie.

La cerere servim oferte cu prețurile cele mai avantajoase

Banca Centrală pentru Industrie și Comerț S. A.
Cluj, Str. Regina Maria 3 -- Secția Cereale

Cumpărăm pelângă prețul cel mai convenabil sămânță de
trifoiu și luțernă

Rugăm pe proprietarii respective producții de
astfel de semințe ca să ne ofere aceste trimițându-ne
proba, indicându-ne cantitatea de care dispun
precum și prețul ce doresc a-l obține. — Acelor
producători cari ne vor vinde nouă produsele lor
în semințe de trifoiu și luțernă, ne obligăm a-le
decuscuta (elibera de mătase) 10% din cantitatea
vândută nouă, spre a însemăna semințe curățite.

Curățirea o vom face cu cele mai moderne mașini